Mars et Historia

Nederlandse Vereniging voor Militaire Historie

Jaargang 46 | 2012 | Nr. 2

Verantwoording omslagfoto's en illustraties

Vooromslag
Een wachtmeester in groot tenue, serie 'Maréchaussees' van de serie prentbriefkaarten 'Onze Land- en Zeemacht', Haarlem, Nuss & Co., Johannes, 1905-1912.
Legermuseum, Delft.

Vooromslag binnenzijde

Linksboven
Regiment van Salm. Contemporaine tekening.
Legermuseum, Delft.

Rechtsboven
Regiment van Sternbach. Contemporaine tekening.
Legermuseum, Delft.

Achteromslag
Franse linie-infanterie, circa 1812. Handgekleurde kopergravure C.F. Weiland, onderdeel van de serie: Characteristische Darstellung der K.K. Französischen armee und ihrer Allieerten in Jahre 1807 in illuminierten Kupfern, gezeichnet u. herausgegeben von C.F. Weiland, Weimar 1812.
Legermuseum, Delft.

Achteromslag, binnenzijde

Linksboven
2ème Régiment de Cuirassiers, Frankrijk, 1812, een voormalig Hollands regiment. Tekening C. Henckel (1862-na 1928), 1926.
Legermuseum, Delft.

Rechtsboven
Regiment Maillebois. Contemporaine tekening.
Legermuseum, Delft.

Linksonder
Jagers van Bijlandt (links). Tekening van H.M. van Tilburg (1877-1957), 1920-1951.
Legermuseum, Delft.

Rechtsonder
Marechaussee te voet, in groot en klein tenue, 1823. Handgekleurde kopergravure A.L. Zeelander, naar B.J. van Hove, in: J.F. Teupken, *Beschrijving hoedanig de koninklijke Nederlandsche troepen en alle in militaire betrekking staande personen gekleed, geëquipeerd en gewapend zijn* … (Den Haag 1823).
Legermuseum, Delft.

www.**marsethistoria**.nl

Kwartaalperiodiek van de Nederlandse Vereniging voor Militaire Historie

Hoofdredacteur
Dr. Louis Ph. Sloos

Redactiecommissie
Drs. Laura Almagor
Drs. Liesbeth Brama
Drs. Pauline Onderwater
Dr. Louis Ph. Sloos

Redactieadres:
Beukenlaan 5, 4731 CD Oudenbosch
T 0165 31 18 45
E louisphsloos@zonnet.nl

Mars et Historia verschijnt in de maanden
februari, mei, september, december.

N.B. Het tijdschrift biedt jaarlijks plaats aan maximaal circa zestien (recensie)artikelen, vier boekrecensies en literatuursignaleringen. De redactie werkt met een jaarplanning die op 1 september wordt vastgesteld. Gelieve daarom uw suggesties/artikelen al vóór de zomer in te leveren.
Kopij in de vorm van kleine berichten voor de respectieve nrs. van de lopende jaargang kan ingeleverd worden op uiterlijk 15 december (voorgaande jaar), 15 maart, 15 juli en 15 oktober.

Aanwijzingen voor het aanleveren van kopij kunt u vinden op de website van de vereniging.
De belangrijkste regels zijn:
- Omvang artikel: 2.000/3.000 woorden, enkele relevante noten toegestaan, bronnen/literatuurlijst.
- Omvang boekrecensieartikel: 2.000/3.000 woorden. Omvang boekbespreking: 800 woorden.
- In principe wordt uitsluitend kopij in elektronische vorm geaccepteerd, bij voorkeur aangeleverd per e-mail, eventuele grote beeldbestanden uitgezonderd.
- Het staat in principe iedereen, ook niet-leden, vrij om in Mars et Historia over aspecten van de Nederlandse militaire geschiedenis te publiceren. De redactie behoudt zich te allen tijde het recht voor bijdragen te redigeren of te weigeren.

Advertenties: 1/4 pagina per jaar (vaste tekst) € 115,-; invoegen drukwerk per keer € 150,- excl. BTW.
Voor meer informatie kunt u zich wenden tot de penningmeester van de vereniging.

Typografie en druk: Pro Patria.com, grafisch bedrijf.

ISSN 0928-5156

Inhoud

Van de voorzitter 2
Drs. Rolf de Winter

Redactioneel 3
Dr. Louis Ph. Sloos

Special forces van weleer. De lichte troepen in de periode 1740-1790 4
Drs. R.L.H. Grossfeldt

Napoleon en de conscriptie 13
Fred de Wit

Marechaussees als politieagent: steunpilaar of schrikbeeld? 19
Dr. Gijs Rommelse

Boekbesprekingen 25

Literatuursignaleringen 29

NL Instituut voor Militaire Historie
Ministerie van Defensie
Alexanderkazerne, gebouw 203
MPC 58 A
Postbus 90701
2509 LS Den Haag

Prijs los nr. € 7,50

Van de voorzitter

Vanaf 3 april jongstleden is de hoofdredactie van dit blad in handen van een 'weledelzeergeleerde heer'. Een wisseling van de wacht, denkt u wellicht? Niets is minder waar! Op de genoemde datum promoveerde onze hoofdredacteur Louis Ph. Sloos te Leiden op de dissertatie *Gewapend met kennis. 500 jaar militaire boekcultuur in Nederland* en tooit zich dus sinds die dag met de doctorstitel. De handelseditie van zijn kloeke studie werd twee dagen later gepresenteerd in het Legermuseum te Delft, waar de promovendus werkzaam is als conservator Literatuur en bibliothecaris. Namens de vereniging feliciteer ik hier Louis graag van harte met het bereiken van deze wetenschappelijke mijlpaal, een mooie bekroning van jarenlange noeste en consciëntieuze arbeid.

Op zaterdag 14 april jongstleden heeft onze vereniging haar jaarlijkse Algemene Ledenvergadering (ALV) gehouden in het Geniemuseum te Vught. In het museum, gevestigd op de Van Brederodekazerne aan de Lunettenlaan en officieel ook wel aangeduid als het *Huis van het Regiment Genietroepen*, kregen wij de gelegenheid om te vergaderen in de fraaie en stijlvolle Regimentskamer. Onze ALV vond ditmaal plaats tijdens het landelijke Museumweekend waardoor er op het museumterrein allerlei interessante 'extra's' waren te beleven. Jammer genoeg heeft een aantal leden zich moeten afmelden wegens andere (museale) activiteiten. Ook de omstandigheid dat wij de definitieve vergaderdatum tamelijk laat bekend konden stellen (waarvoor hierbij onze welgemeende excuses), moet hebben bijgedragen aan een minder grote ledenopkomst. Het is spijtig voor degenen die deze dag hebben gemist, want de ALV - 2012 kan zonder meer de geschiedenisboeken in als een geslaagd evenement.

Vanwege de beperkte omvang van ons gezelschap, konden wij niet alleen 'chique' beraadslagen, maar was er ook een goede setting waarin een ieder de gelegenheid kreeg om zijn inbreng te ventileren. Zo kon er een vruchtbare discussie ontstaan. Een van de vraagstukken die aan de orde kwam, was de wenselijkheid van mogelijke vormen van samenwerking met 'aanverwante' verenigingen. De ALV stond hier welwillend tegenover en heeft het bestuur gemachtigd mogelijke samenwerkingsvormen te gaan verkennen. Dit zullen wij de komende periode gaan doen en ik zal u daarvan vanzelfsprekend op de hoogte houden. Lof was er voor ons 'visitekaartje', ons verenigingsorgaan *Mars et Historia*, de trotse vrucht van de redactie en deelnemende auteurs. U bent het waarschijnlijk met mij eens dat dit tijdschrift een bredere lezerskring verdient. Mond-op-mond-reclame werkt nog steeds, ook in de 21ste eeuw, dus u weet wat u te doen staat…

Gedurende de gehele dag toonde ons oud-bestuurslid en museummanager Hans Sonnemans zich een perfect gastheer en ware ambassadeur voor 'zijn' Geniemuseum. De door hem verzorgde buitengewoon interessante rondleiding - niet alleen door het museum maar over het gehele complex - bracht ons gezelschap op verschillende plekken die voor het reguliere museumpubliek niet of beperkt toegankelijk zijn. Het werd een 'reis door de tijd', waarin onder andere de Duitse bezettingsperiode (militaire paardenstallen) en de Koude Oorlog (commandocentrale) de revue passeerden. Op het terrein voor het museum waren in het kader van het Museumweekend ruim veertig deelnemers van de Re-enactmentgroep Mars aanwezig die tot in de kleinste finesses een Amerikaanse geniegroep uit 1944 verbeeldden. Rond het voor de gelegenheid opgeslagen tentenkampje was een imposante hoeveelheid hardware uit de Tweede Wereldoorlog gegroepeerd waartussen de re-enacters diverse demonstraties gaven en vragen van belangstellenden beantwoordden. Het fraaie voorjaarsweer en de traditionele afsluitende oorlam bekroonden deze memorabele bijeenkomst in het Brabantse.

Drs. Rolf de Winter,
Voorzitter.

Redactioneel

Het is de redactie nog niet gelukt dit tweede nummer tijdig te laten verschijnen. Wel zijn we er dankzij de inzet van zowel het verenigingsbestuur als de redactie in geslaagd voldoende kopij(toezeggingen) binnen te halen voor nummer drie. Er is zelfs al een artikel toegezegd voor het eindejaarsnummer. De redactie doet er alles aan om vanaf nummer drie (september) weer in het oude ritme te komen.

Als we de gehele inhoud van dit nummer, inclusief de boekbesprekingen, overzien, is de scope weer breed. De omslagafbeelding van een zelfverzekerde wachtmeester der marechaussee uit 1905-1912 past uitstekend bij het vlotlezende artikel van dr. Gijs Rommelse van het Nederlands Instituut voor Militaire Historie, over de vraag of de politietaken van de marechaussee in de jaren tachtig van de vorige eeuw werden beschouwd als ondersteunend of afschrikwekkend. De auteur schetst daarbij de context vanaf 1814.

In het artikel van drs. R.L.H. Grossfeldt, over zogeheten lichte troepen in de periode 1740-1790 gaan we nog verder terug in het verleden, en wel om de wortels van onze *special forces* op te zoeken. In zijn lezenswaardige artikel heeft de auteur veel nieuwe informatie verwerkt over Nederlandse lichte troepen.

In Napoleon en de conscriptie van Fred de Wit lezen we over de gevolgen van de invoering van dienstplicht in Mijdrecht en enkele andere nabijgelegen plaatsen tijdens de inlijving bij Frankrijk. De auteur weet enerzijds veel informatie te vergaren over hetgeen zich afspeelde op microniveau, terwijl de gebeurtenissen die hij beschrijft anderzijds vrij algemeen geldend zullen zijn. Daarmee is het een interessant artikel.

Twee redacteurs van *Mars et Historia* hebben ieder een gedegen boekbespreking afgeleverd. Liesbeth Brama vraagt zich af waarom er een vierde druk is verschenen van het standaardwerk *Mei 1940. De strijd op Nederlands grondgebied* en Pauline Onderwater laat zien wat er interessant is aan het boek *Spionnennest 1914-1918. Spionage vanuit Nederland in België, Duitsland en Engeland*, terwijl het volgens de auteur van het boek vooral een geschiedenis is van mislukkingen en ongelukkige voorvallen.

Tot slot treft u een kort overzicht aan van acht interessante boeken die de afgelopen tijd zijn verschenen.

In aansluiting op wat ik aan het begin van dit redactioneel schreef, ziet de redactie nog onverminderd verlangend uit naar kopij.

Dr. Louis Ph. Sloos,

Hoofdredacteur.

Special forces van weleer. De lichte troepen in de periode 1740-1790

Drs. R.L.H. Grossfeldt[1]

In de hedendaagse oorlogvoering zien we een toenemende rol voor *special forces*. De oorsprong van deze troepen is te herleiden tot de achttiende eeuw. Zo zijn de moderne Amerikaanse *Rangers* directe nazaten van hun broeders uit de vroegmoderne tijd. De lichte troepen waren al niet meer weg te denken tijdens de Revolutionaire (1792-1802) en Napoleontische Oorlogen (1803-1815). De vijftig jaar voorafgaand aan deze periode zagen het ontstaan van de eenheden van *chasseurs, voltigeurs, tirailleurs* en *Jäger*, die prominent aanwezig waren in de legers van deze periode. Dit artikel belicht kort de ontwikkeling van deze troepen om vervolgens te kijken naar de manier waarop deze troepen hun weg vonden in het leger van de Republiek der Verenigde Nederlanden, het Staatse leger.

Het aspect lichte troepen in de vroegmoderne oorlogvoering heeft door de jaren heen weinig aandacht gekregen, zeker voor wat betreft de Republiek der Verenigde Nederlanden. De leden van deze troepen vochten in open slagorde en waren goede schutters. De voornaamste taken van de lichte troepen bestonden uit het leggen van hinderlagen, het overvallen van konvooien, het maskeren van de bewegingen van de hoofdmacht, het bezetten van vooruitgeschoven posten en het verstoren van de communicatielijnen van de vijand. Veel van deze taken worden vandaag de dag uitgevoerd door commandotroepen. Naarmate de achttiende eeuw vorderde, namen lichte troepen taken op zich tijdens veldslagen, zoals het uitdunnen, demoraliseren en vertragen van de vijandelijke linie. Het waren de soldaten belast met het voeren van de *small-* of *petty wars*, *der kleiner Krieg*, of de 'kleine oorlog', zoals de achttiende-eeuwse terminologie in het Engels, Duits en Nederlands luidt. De acties van deze troepen op het tactische niveau, konden grote gevolgen hebben voor de situatie op het operationele of strategische niveau. Aanvankelijk wisten reguliere troepen zich dan ook geen raad met deze nieuwe manier van militair optreden met behulp van lichte troepen.

Opzet artikel

Dit artikel begint met een korte introductie tot de vroegmoderne oorlogvoering. Op deze manier kunnen de lichte troepen en hun manier van optreden in een beter perspectief worden geplaatst. Vervolgens schets ik kort de opkomst van de lichte troepen als professioneel onderdeel van achttiende-eeuwse legers. Dit doe ik aan de hand van drie verschillende ontwikkelingsfasen. Tot slot behandel ik de opkomst van lichte troepen in het Staatse leger van de Republiek der Verenigde Nederlanden.
Het belangrijkste doel van dit artikel is de lezer inzicht te bieden in het opereren van de lichte troepen en de rol die zij vervulden in de oorlogvoering gedurende de tweede helft van de achttiende eeuw. Daarnaast zijn er bijna geen studies verschenen die de rol van de lichte troepen in het Staatse leger in de nadagen van de Republiek als onderwerp hebben. Dit artikel tracht deze leemte te vullen, ten einde een welhaast vergeten stukje militaire geschiedenis onder de aandacht te brengen.

Oorlogvoering in de achttiende eeuw

Oorlogen in de jaren 1650-1789 dragen doorgaans in de bestaande literatuur het stempel beperkt en formeel. Het waren oorlogen met als inzet betwist gebied, troonopvolgingskwesties en het behoud van de machtsbalans die was ontstaan na de Vrede van Westfalen (1648). De oorlogen kenmerkten zich voornamelijk door belegeringen, lineaire tactieken en manoeuvres. Het aantal manschappen dat effectief

[1] De auteur is historicus en bestuurskundige. Dit artikel in een bewerking van zijn masterscriptie voor geschiedenis.

Pandoeren in dienst van Oostenrijk (circa 1740). Illustratie in: David Hollins, Austrian frontier troops 1740-1798 (Oxford 2005) 25.

kon worden gecontroleerd lag rond de dertig à vijftig duizend man. Veldlegers omvatten daardoor zelden meer dan zestig à zevetig duizend man.[2] Door een gebrek aan goede infrastructuur was communicatie en bevoorrading lastig. Voor de bevoorrading waren legers vooral aangewezen op magazijnen langs de route van de opmars en van de gebieden waar ze doorheen trokken. De oorlogstheaters bevonden zich dan ook voornamelijk in gebieden die vlak waren en over voldoende waterwegen beschikten. De Lage Landen, Noord-Italië en de Duitse gebieden waren dan ook uitermate geschikt. Door het belang van deze regio's, was het landschap bezaaid met fortificaties en versterkte steden, waardoor de oorlogvoering al snel een defensief karakter kreeg.
Oorlogvoering was verder 'beperkt' aangezien het een zaak van professionele legers was, aangevoerd door een professioneel officierskorps. Een veel gebruikte term voor de achttiende eeuw in de literatuur is *Age of Reason*. Dit kwam ook tot uiting in het handelen van de officiersklasse, die onderdeel uitmaakte van de aristocratie en als zodanig de verlichtingsidealen uitdroeg, zowel in de 'salons' als op de slagvelden. Ook de lineaire tactieken en het uitvoeren van belegeringen via wiskundig berekende methodes (*siège en forme*) droegen aan dit karakter bij. Door de enorme fortificaties die ingenieurs als Vauban en Coehoorn hadden ontworpen en geperfectioneerd kon het een enorme onderneming zijn om dergelijke vestingen in te nemen.
Met het aan de macht komen van Frederik II van Pruisen, beter bekend als Frederik de Grote, in 1740, kwam er langzaam een kentering in de oorlogvoering, aangezien de nadruk in toenemende mate op het offensief kwam te liggen. Het zwaartepunt verschoof hierdoor meer naar de Duitse en Habsburgse gebieden, waar fortificaties niet langer het landschap domineerden. De Oostenrijkse Successieoorlog (1740-1748) was de laatste Europese oorlog waarin belegeringen nog een prominente rol speelden en dan vooral in de Oostenrijkse Nederlanden. De oorlogvoering onder Frederik de Grote werd beweeglijker. Zeker gedurende de Zevenjarige Oorlog (1756-1763) waarin Pruisen van alle kanten werd belaagd, moest de Pruisische vorst op zoek gaan naar de beslissende veldslag. De nadruk op het offensief in de oorlogsvoering na 1748 paste perfect bij de lichte troepen.

Ontwikkeling van de lichte troepen

Lichte troepen vormden in feite geen nieuw fenomeen. Reeds eeuwen streden lichte troepen samen met reguliere infanterie en cavalerie. Hierbij kan bijvoorbeeld worden gedacht aan de peltasten, slingeraars en velites tijdens de Klassieke Oudheid en de grote aantallen boogschutters in de Middeleeuwse legers. Halverwege de zeventiende eeuw kwam hier echter verandering in als gevolg van de toenemende militaire formaliteit en het perfectioneren van de linietactieken voor een zo groot mogelijke vuurkracht. Lichte troepen, die voor de linies uit opereerden, zouden alleen maar het zicht en schootsveld belemmeren van de linie-infanterie.[3] Daar er in dit artikel geen ruimte is om diepgaand op alle ontwikkelingen in te gaan, zal ik mij beperken tot een korte schets van drie belangrijke fasen.[4]

[2] Hew Strachan, *European armies and the conduct of war* (New York 1983) 8-11; Christopher Duffy, *The military experience in the age of reason* (Londen 1987) 17.

[3] David Chandler, *The art of warfare in the age of Marlborough* (2e druk; Staplehurst 1994) 71-72.

[4] Voor een uitgebreid relaas over de ontwikkelingen verwijs ik de lezer door naar mijn scriptie: http://igitur-archive.library.uu.nl/student-theses/2011-0511-200453/Scriptie_RLH_Grossfeldt.pdf.

Regiment van Salm. Contemporaine tekening.
Legermuseum, Delft.

De terugkeer van (irreguliere) lichte troepen

Met het uitbreken van een reeks conflicten die de geschiedenis inging als de Oostenrijkse Successieoorlog (1740-1748), verschenen de irreguliere troepen weer op het West- en Midden-Europese gevechtstoneel. Deze troepen hadden hun oorsprong in de *Militärgrenze* of *Vojna Krajina*, de grens tussen het Oostenrijkse keizerrijk en het Ottomaanse rijk. Ze kregen dan ook de naam *Grenzer*. Met hun unieke nationale klederdracht en bewapening vormden ze een vreemde aanblik op de West- en Midden-Europese slagvelden aangezien daar uniformiteit in deze periode al geüniformeerde legers waren ingevoerd. In 1741 vochten meer dan 20.000 *Grenzer* (infanterie en cavalerie) samen met de reguliere troepen in de Duitse gebieden, tegen de legers van Frankrijk en Pruisen.[5] Een Pruisisch officier, prins Ferdinand van Brunswijk, sprak na de campagne van 1745 de volgende woorden over de *Grenzer*: 'Sie haben uns mit ihren Flinten zwei Leute verwundet, indem sie immer wie Diebe und Räuber hinter Bäumen versteckt sind und sich nie im offenen Felde zeigen, wie es braven Soldaten geziemt.'[6] Uit het citaat blijkt dat zeker in Pruisische kringen neerbuigend tegen deze troepen werd aangekeken. Waar de reguliere troepen het open vuur in linie trotseerden, doken deze *Grenzer* weg.
De Habsburgse irreguliere troepen opereerden tijdens het gevecht in open formaties en zochten dekking waar ze konden. Tijdens een aanval konden ze er snel vandoor gaan aangezien ze licht waren bepakt. Zodra het gevaar was geweken, waren ze weer net zo snel terug om de vijand opnieuw te belagen. Deze troepen zorgden zodoende voor een continue bedreiging van de magazijnen en de communicatielijnen van de vijand. Zodra het Oostenrijkse leger aan zijn opmars begon, zwermden zijn lichte troepen als een deken rondom de hoofdmacht, teneinde zo geregeld de werkelijke troepenbewegingen te maskeren.[7] Om tegenwicht te bieden aan de *Grenzer* kwamen Pruisen en Frankrijk al snel met eigen irreguliere troepen. Na het conflict in 1748 werden deze eenheden echter weer ontbonden.

Van irregulier naar getrainde eenheden

Tijdens en na de oorlog bleek al snel dat de irreguliere troepen ook enkele nadelen hadden, voornamelijk op het vlak van discipline. Groot-Brittannië nam in het volgende conflict, de Zevenjarige Oorlog (1756-1763), dan ook de eerste stappen richting meer professionele lichte eenheden. De Britten wilden de kwaliteiten van zowel de linie- als die van de irreguliere soldaat combineren om te komen tot troepen die zowel in open als gesloten slagorde konden opereren, goed konden schieten en gedisciplineerd waren. Dankzij hun ervaringen met de *rangers*[8] in Noord-Amerika, met uitgestrekte bossen en wildernissen, en de strijdwijze van de Franse vijand en hun indiaanse bondgenoten, konden de Britten een multifunctionele militair ontwikkelen. Dit leidde tot de oprichting van het eerste officiële regiment lichte infanterie: het *80th Regiment of Light Armed Foot*. Al is het bekender geworden onder de naam *Gage's Light Infantry*. De troepen in dit regiment waren in de praktijk echter veelal net zo ongedisciplineerd als de *rangers*, aangezien velen van hen voor de rechtbank moesten verschijnen.[9]

[5] Gunther E. Rothenberg, *The military border in Croatia 1740-1881 - A study of an Imperial institution* (Chicago 1966) 6-19; David Hollins, *Austrian frontier troops 1740-1798* (Oxford 2005) 3-4.

[6] Johannes Kunisch, *Der kleine Krieg - Studien zum Heerwesen des Absolutismus* (Wiesbaden 1973) p. 26-27.

[7] Kunisch, *Der kleine Krieg*, p. 27.

[8] Mannen opgegroeid in de wildernis en ervaren in indiaanse oorlogsvoering en het irreguliere gevecht.

[9] Stephen Brumwell, *Redcoats - The British soldier and war in the Americas, 1755-1763* (6e druk; New York 2007) 229 en 229, voetnoot 10.

Regiment van Sternbach. Contemporaine tekening. Legermuseum, Delft.

Naast de ontwikkelingen in Noord-Amerika, vonden er op de Europese slagvelden tevens veranderingen plaats tijdens de Zevenjarige Oorlog. Irreguliere troepen verdwenen meer naar de achtergrond nu de grote mogendheden elite-eenheden van lichte troepen vormden. De Britten maakten gebruik van Hessische en Hannoveraanse *Jäger* en de Fransen brachten nu ook hun *chasseurs* samen in aparte eenheden. Met name de Duitse *Jäger* vormden al snel een elite. Zij waren voornamelijk afkomstig uit de lage adel en gegoede burgerij. In vredestijd waren deze mannen professionele jachtopzichters en jagers in de Duitse bossen. Ze droegen een groene overjas en een bruin leren vest en hadden als bewapening het Duitse jachtgeweer, de *Büchse*. Dit was een musket met getrokken loop, waardoor de draagwijdte en precisie sterk werden vergroot.[10] Nadelen van de buks waren echter dat er geen bajonet op kon worden gemonteerd, alsmede de lange herlaadtijd. Dit maakte *Jäger* en andere troepen met dergelijk wapentuig kwetsbaar voor cavalerie.

Regimenten op permanente basis

Na de Zevenjarige Oorlog werden de eerste stappen gezet naar permanente eenheden. In 1769 werden de Oostenrijkse *Grenzer* regimenten gestandaardiseerd als linieregimenten in het Habsburgse leger. Ze moesten zowel irregulier als in linie kunnen opereren. Ze kregen een standaarduniform en -uitrusting en een regimentsnummer en verloren zo hun unieke verschijning. Door deze standaardisatie verloren de *Grenzer* tevens hun kwaliteiten als lichte troepen aangezien ze steeds minder deze rol kregen toebedeeld.[11] Ook Groot-Brittannië hief zijn lichte infanteriecompagnieën op. Pas in 1770 kreeg elk bataljon een eigen compagnie lichte infanterie. Deze compagnieën werden echter gevuld met de meest onbetrouwbare en slechtste soldaten van het bataljon, waardoor ze in de praktijk weinig waard waren.[12] Frankrijk volgde in 1776 toen daar elk bataljon zijn eigen compagnie *chasseurs* kreeg.[13] De lichte infanterist had daarmee zijn plek als aparte soldaat opgeëist naast de musketier en grenadier in het bataljon.

De 'ligte Troupes' in het Staatse leger

Voorgeschiedenis

De Nederlandse Republiek vervulde gedurende de oorlogen van de late zeventiende eeuw en tijdens de Spaanse Successieoorlog (1702-1710) een prominente rol als grote mogendheid contra het Frankrijk van Lodewijk XIV. Aan het einde van de Oostenrijkse Successieoorlog in 1748 waren de dagen van de Republiek als grote mogendheid echter geteld. De militaire ontwikkelingen in de Republiek stonden na 1748 een kleine veertig jaar lang nagenoeg stil. Waar andere mogendheden als Oostenrijk en Frankrijk tijdens de Oostenrijkse Successieoorlogen lichte troepen introduceerden, deed de Republiek dit niet. Gedurende de Zevenjarige Oorlog (1756-1763) en de korte Beierse Successieoorlog (1778-1779) bleef de Republiek neutraal.

Het Staatse leger tot 1784

De samenstelling van het Staatse leger bestond lange

[10] Christopher Duffy, *The army of Frederick the Great* (2e druk; Chicago 1996) 131-133.

[11] Hollins, *Austrian frontier troops*, 20-21.

[12] J.F.C. Fuller, *British light infantry in the eighteenth century* (Londen 1925) 124.

[13] Martin L. Nicolai, 'A different kind of courage: the French military and the Canadian irregular soldier during the Seven Years' War', *Canadian Historical Review* LXX, nr. 1 (1989) 53-75, aldaar 71.

Regiment Maillebois. Contemporaine tekening.
Legermuseum, Delft.

tijd uit de gebruikelijke drie gewapende onderdelen: de artillerie, de infanterie en de cavalerie. Het leger kende twee verschillende typen infanterist: de musketier en vanaf 1674 de grenadier. De piek had begin achttiende eeuw zijn functie verloren als gevolg van de opkomst van de bajonet, aan het einde van de zeventiende eeuw. Elke compagnie te voet telde vanaf 1674 twintig grenadiers. Dit aantal wisselde en vanaf 1714 bestond één vijfde van de totale mankracht uit grenadiers. Bij de reorganisatie van het Staatse leger in 1752 kreeg elk bataljon een compagnie grenadiers op zes compagnieën musketiers.[14] De Republiek had in deze tijd geen lichte infanterie in dienst.
De ruiterij bestond uit zware cavaleristen, de kurassiers en dragonders. De kenmerkende huzaar van andere Europese legers, zoals het Oostenrijkse en het Pruisische, deed pas in 1745 zijn intrede in het Staatse leger. In dit jaar trad één regiment huzaren in dienst van de Republiek: de Frangipani- of Staten-huzaren.[15] Het regiment was als het regiment huzaren Frangipani te Beieren opgericht in 1744. Het bestond uit acht compagnieën van elk zestig man. Op 6 juni 1745 werd het regiment in Brussel gelegerd. Op 10 februari 1748 werd het regiment weer gesplitst in een korps van zes compagnieën als Korps Sandor en een van twee compagnieën als het Regiment Huzaren Collignon.[16] Door de relatieve rust voor de Republiek in het Europese speelveld waren er weinig tot geen hervormingen binnen het Staatse leger afgezien van de reorganisatie van 1752, waarin de structuur van bestaande regimenten werd veranderd.
Gedurende de Zevenjarige Oorlog (1756-1763) bleef de Republiek neutraal. Altijd op commercie gericht dreef de Republiek handel met zowel Groot-Brittannië als met de vijand Frankrijk. Dit zorgde voor wrevel bij de Britten; tot oorlog kwam het echter niet.[17] De jaren na de Zevenjarige Oorlog kenmerkten zich door relatieve rust in Europa. De Republiek bleef ook tijdens de korte Beierse Successieoorlog (1778-1779) neutraal en de Vierde Engelse Oorlog (1780-84) werd op zee en in de koloniën uitgevochten. De Republiek verloor tijdens deze oorlog wel haar bases in West-Afrika, India en Ceylon (het huidige Sri Lanka).[18]
Naast het voortdurende conflict met Groot-Brittannië, ontstond in 1783 onrust tussen de Republiek en de Oostenrijkse Nederlanden over de toegang tot de Schelde. Op 6 mei 1784 legde keizer Jozef II een lijst met eisen neer voor de Republiek, waaronder een vrije doorvaart op de Schelde. Op 8 oktober vuurden Staatse troepen op het oorlogsschip *Le Louis* dat de Schelde opvoer. Keizer Jozef II zag dit als een oorlogsverklaring en zond 40.000 man naar de Oostenrijkse Nederlanden. De toenemende spanningen leidden er echter toe dat de Staten-Generaal eind 1784 besloot tot uitbreiding van het leger.[19] Op voorwaarde dat bij de vrede onmiddellijk weer alle regimenten tot de oude sterkte werden teruggebracht, stemde het gewest Holland in met een vermeerdering van de infanterie met 11.000 man (20 per compagnie), en van

[14] Hans L. Zwitzer, *'De militie van den staat' - Studies over het leger van de Republiek der Verenigde Nederlanden* (Proefschrift Rijksuniversiteit Utrecht; Utrecht 1991) 23.

[15] Olaf van Nimwegen, *De Republiek der Verenigde Nederlanden als grote mogendheid - Buitenlandse politiek en oorlogvoering in de eerste helft van de achttiende eeuw en in het bijzonder tijdens de Oostenrijkse Successieoorlog (1740-1748)* (Amsterdam 2002) 121.

[16] *DutchRegiments*,'RepCav - Cavalerie Regiment 745a', http://www.milwiki.nl/dutchregiments/index.php?n=RepCav.CR745a, datum laatste wijziging 8 juni 2007, bezocht 27 oktober 2011.

[17] Alice C. Carter, *The Dutch Republic in Europe in the Seven Years War* (Londen 1971) 169.

[18] Jonathan Israel, *The Dutch Republic - Its rise, greatness, and fall 1477-1806* (New York 1995) 1097.

[19] Joost Rosendaal, *De Nederlandse Revolutie - Vrijheid, volk en vaderland 1783-1799* (Nijmegen 2005) 29.

Jagers van Bijlandt (links). Tekening van H.M. van Tilburg (1877-1957), 1920-1951.
Legermuseum, Delft.

de cavalerie met 1.000 man. Er werden hiertoe geen nieuwe regimenten opgericht. Daarnaast was er de behoefte om een tegenwicht te bieden aan de Oostenrijkse lichte troepen.[20] Deze uitbreiding geschiedde door de aanstelling van een drietal officieren, die de opdracht kregen een legioen op te richten. Dit waren de kolonel Rijngraaf van Salm, kolonel baron van Sternbach en kolonel Mattha. Een legioen bestond zowel uit infanterie, cavalerie, als artillerie. Deze legioenen omvatten de eerste lichte troepen of 'ligte Troupes' van het Staatse leger.

De eerste lichte troepen in Staatse dienst

De opkomst van de lichte troepen in Staatse dienst viel samen met een roerige periode in de vaderlandse geschiedenis. Gedurende de jaren 1780 had het land, naast toenemende zorgen over Oostenrijk, tevens te maken met een interne crisis rond de patriotten. Deze beweging kwam op tijdens de Vierde Engelse Oorlog (1780-84). De patriotten, geïnspireerd door het Amerikaanse republicanisme en het verlichte en verantwoordelijke burgerschap, wilden hervormingen. Ze organiseerden zich in culturele genootschappen, politiserende leesgezelschappen, sociëteiten, burgermilities en schutterijen. Op lokaal en gewestelijk niveau perkten zij de bevoegdheden van de stadhouder steeds verder in. Stadhouder Willem V verliet hierop in 1785 het hem vijandig gezinde Holland en vestigde zich in Nijmegen.[21]

Met machtcentra in Utrecht, Deventer en Zwolle was de patriottenbeweging echter sterk in een gedeelte van de Republiek. De patriotten bewapenden zich in de jaren 1784-1785, waarbij steeds meer exercitiegenootschappen, milities en vrijkorpsen werden opgericht. Enkele malen kwam het tot een treffen tussen patriotten en het Staatse leger, dat trouw bleef aan stadhouder Willem V. Zo vielen 200 Utrechtse burgers op 9 mei 1787 een bataljon van 300 Staatse troepen aan en dreven deze uiteen bij Vreeswijk aan de Vaart, nabij Amersfoort.[22] Op 13 september 1787 trokken Pruisische troepen met toestemming van de stadhouder de grens over. De crisis eindigde nadat op 9 oktober Amsterdam, het laatste patriottenbolwerk, viel.

Hoe zag een korps lichte troepen er uit in Staatse dienst? Om een beeld te vormen van de lichte troepen in het Staatse leger zal ik de samenstelling van een dergelijk korps hieronder uiteenzetten. Van het korps van Sternbach is het orderboek bewaard gebleven. Dit korps was gelegerd in Maastricht. Op 23 april 1785 stond in de garnizoensorders: 'te erkennen Frederik Baron van Sternbach als Luitenant Collonel en Chef van een Corps Ligte Troupes in het Garnizoen alhier.'[23] Zijn korps zou het 'Corps Jaegers van den Lande van Overmase' worden genoemd. Het korps bestond op 23 mei 1785 uit één compagnie bereden jagers en vier compagnieën jagers te voet. De indeling, althans op papier, van een compagnie bereden jagers was als volgt: één kapitein, één eerste luitenant, drie tweede luitenants of cornets, vier wagenmeesters, twee trompettisten en zestig jagers te paard. In totaal zat er 71 man in een bereden compagnie. Een compagnie jagers te voet bestond uit: één kapitein, één eerste luitenant, één tweede luitenant, drie sergeants, één solliciteur (hij betaalde onder andere het soldij), twee tamboers en 75 jagers te voet. In totaal zaten er zo 336

[20] H.T. Colenbrander, De patriottentijd. *Hoofdzakelijk naar buitenlandsche bescheiden. Deel 2: 1784-1786.* (Den Haag 1898) 18.

[21] Remieg Aerts e.a., *Land van kleine gebaren - Een politieke geschiedenis van Nederland 1780-1990* (4e druk: Nijmegen/Amsterdam 1999) 30-31.

[22] C.H.E. de Wit, *De Nederlandse revolutie van de achttiende eeuw 1780-1787. Oligarchie en proletariaat* (Oirsbeek 1974) 88.

[23] *Nationaal Archief*, Den Haag, Raad van State, 1581-1795, 1.01.19, inventarisnummer 2057.

man bij de compagnieën te voet.[24]
Daarnaast had het korps een staf, welke bestond uit: één luitenant kolonel (Sternbach), één majoor, één adjudant, één tamboer majoor, één chirurgijn majoor en één schrijver (sergeant). Voor de aanwerving van troepen betaalde de Republiek voor iedere man te paard 300 florijnen en voor iedere man te voet 100 florijnen. De officieren moesten worden gerekruteerd uit het land van Luijk en Overmase. Voor de uitrusting van de troepen mocht Sternbach musketten, sabels en patroontassen uit de magazijnen van Maastricht halen. Alle bereden officieren hadden daarnaast recht op twee paarden.[25] Het korps was echter geen lang leven beschoren en werd wegens bezuinigingen op 12 april 1786 ontbonden.
Op 11 november 1784 kreeg Frederik Johan Otto Rijngraaf van Salm als eerste toestemming troepen te werven. Onder gunstige voorwaarden mocht hij een korps van 1.800 man oprichten, welke hij na de vrede, zij het in gereduceerde vorm, mocht handhaven. Zo kreeg Salm meer wervingsgeld dan en evenveel soldij als voor de bestaande cavalerie. Hier moest hij tevens hun uitrusting van kopen, deze was echter voor zijn lichte cavalerie veel goedkoper dan voor de zwaardere ruiterij. Zijn legioen bestond uit acht compagnieën huzaren, zes compagnieën lichte ruiters, twee compagnieën jagers en zes compagnieën scherpschutters. Daarnaast had het zijn eigen artillerie: zes veldstukken en 24 artilleristen.[26] Het korps van Salm telde uiteindelijk circa 1.200 man en diende zelfstandig te opereren aangezien het zowel cavalerie, infanterie als artillerie bevatte. Op 6 april 1785 kreeg het orders van de Raad van State om binnen drie dagen paraat te staan, waarna het zich naar de gebieden Gelderland en Overijssel moest verplaatsen teneinde deze regio´s te beschermen tegen 'stroperijen en invasien'.[27] De Republiek was bang dat de Oostenrijkse lichte troepen zouden doordringen tot deze regio's. De reputatie van deze troepen was niet onopgemerkt gebleven en sindsdien was de Republiek hiervoor op zijn hoede. Op 8 november 1785 tekende de Republiek het Verdrag van Fontainebleau met Oostenrijk. Het directe gevaar van vijandelijke lichte troepen was nu geweken. De Republiek gaf Oostenrijk een afkoopsom van 8,5 miljoen florijnen en stond enkele gebieden af, waaronder Fort Lillo bij Antwerpen en het grootste deel van het Graafschap Dalhem. Rijngraaf van Salm had een belangrijke rol gespeeld tijdens de onderhandelingen voorafgaand aan het verdrag. Salm was als geheim afgezant afgereisd naar het hof van Lodewijk XVI in Versailles om Franse steun te bewerkstelligen.[28]
Aangezien de dreiging nu was afgenomen, dankten de Staten-Generaal in 1786 het legioen van Salm af. Het legioen ging nu over in dienst van de provincie Holland. Salm, nu niet meer in Staatse dienst, schaarde zich aan de zijde van de patriotten. Waarschijnlijk was er wrok ontstaan tussen de stadhouder en Salm omdat aan hem ook in tijd van vrede een regiment was beloofd. In juni 1787 ontving hij het bevel van de Commissie van Defensie te Woerden over de verdediging van de stad Utrecht, en werd gelijktijdig bevorderd tot generaal. De commissie was opgericht om naast de stad Utrecht, ook de provincie Holland te beschermen. Op 16 september ontruimde Salm echter de stad. Hij constateerde namelijk dat deze tegen een Pruisische overmacht niet was opgewassen.[29] Na de patriottencrisis week de Rijngraaf uit naar Frankrijk alwaar hij in 1794 onder de guillotine de dood vond. Van zijn legioen bleven de huzaren en jagers in dienst van de generaliteit. De huzaren kregen vanaf 15 juni 1787 de naam Huzaren op Holland en vanaf 17 april 1793 vormden zij de Zwarte Huzaren van Heeckeren van Molecaten. De jagers gingen op diezelfde datum op in het Korps Jagers van Bijlandt.[30]

Stadhouder Willem V en de lichte troepen

Stadhouder Willem V hield zich in de jaren 1786-1788 bezig met zijn 'Gedachten aangaande de Verbeteringen der Armée'. Wegens bezuinigingen in de Republiek moest tevens bij het leger worden gereorganiseerd.[31] Willem zag echter wel het nut in van lichte troepen, ook om deze in vredestijd te handhaven en te trainen: 'dat alle Mogendheeden in Europa zodaane Corpsen in tijden van vreede meede op de been houden; alzo het Voeren van den Oorlog heedendaags voornamelijk op de ligte Troupes steunt, en bijna alles daarvan afhangt. Het is dan ook om die reeden, dat men in de Oostenrijkse Armée over de 45000 en in de Pruijssische Armée over de 30000 Man ligte Caval-

[24] NL-HaNA, Raad van State, 1581-1795, 1.01.19, inv. nr. 1968.

[25] Ibidem.

[26] NL-HaNA, Raad van State, 1581-1795, 1.01.19, inv. nr. 2484.

[27] Ibidem.

[28] Colenbrander, *De Patriottentijd*, 41-58.

[29] NL-HaNA, Archief van de Commissie van Defensie te Woerden, 1787, 3.01.48, inv. nr. 169.

[30] *DutchRegiments*, 'RepInf – Infanterie Korps 784a´, http://www.milwiki.nl/dutchregiments/index.php?n=RepInf.IK784a, datum laatste wijziging 24 oktober 2007, bezocht 27 oktober 2011.

[31] NL-HaNA, Raad van State, 1581-1795, 1.01.19, inv. nr. 1904.

lerie en Jagers, zelfs in tijd van Vreede vind'.[32] Willem trok een vergelijking met Pruisische en Oostenrijkse lichte troepen. Deze mogendheden streden sinds de Oostenrijkse Successieoorlog met grote aantallen lichte troepen. Hun laatste conflict, de korte Beierse Successieoorlog, bestond voornamelijk uit een reeks kleine *raids* van lichte troepen. Daarnaast was er vanaf de Oostenrijkse Successieoorlog een grote hoeveelheid literatuur verschenen over de inzet en training van lichte troepen.[33] Beide grootmachten hielden in vredestijd dus aanzienlijke aantallen lichte troepen in stand.

Willem V hechtte daarnaast veel waarde aan het behoud van scherpschutters: 'althans het is zeeker dat de Conservatie van een Corps Scherpschutters ten hoogsten noodzakelijk is: alzo men dezelve niet tot de vereijschte Volmaaktheid in 't Schieten en in de verdere Dienst kan brengen, dan na eene Oefening van veele Jaaren en daartoe handige en geëxperimenteerde Officieren en Onder-Officieren vereijscht worden'.[34] Naast de scherpschutters stelde hij ook belang in de lichte cavalerie: 'een aanzienlijk getal ligte Cavallerie bij eene Armée in tijd van vreede is van den uijterste noodzakelijkheid, als zijnde het dan de tijd om deselve tot dien staat te brengen als deselve moeten weesen - men brengt een zwaare Ruijter in ses maanden, zo wijd dat hij kan dienen, daar men zeer goed twee jaar nodig heeft om eene ligte Ruijter het rijden, schieten en schermen gevoegt bij die discipline die hunnen dienst vereijscht te leeren heeft, zodanig een Corps kan als dan in tijd van Oorlog zonder de minste inconventie met een dubbel getal versterkt worden'.[35] Deze verdubbeling kon dan snel plaatsvinden, doordat nieuwe rekruten tussen de gelederen van de goed getrainde ruiters konden worden opgenomen. Andere mogendheden, waarmee de Republiek in staat van oorlog kon komen, onderhielden ook veel lichte ruiterij. Willem vreesde voor een ongelijke strijd op dit vlak, dus moesten de aantallen lichte troepen in Staatse dienst evenredig zijn aan die van andere mogendheden.[36] De rol van lichte troepen was, zo bleek uit voorgaande oorlogen, steeds belangrijker geworden.

Doordat de prioriteiten bij het korps van Salm kwamen te liggen, behaalden andere regimenten niet het beoogde aantal manschappen. Zo kampten onder andere het regiment van de prins van Hessen-Darmstadt en dat van de graaf van Maillebois met een tekort aan mankracht. Willem V vond dat het korps van Salm: 'boven alle andere dient gefavoriseerd te worden'.[37] Hij gaf hiervoor een aantal redenen: 'De blijken van Kundigheid en ervaarenheid, dewelke het Corps Scherpschutters en Jagers alsmeede de Huzaren en ligte Ruijters van 't Legioen van den Rhijngraaf van Salm in de laatste Campagne gegeeven hebben en de oneijndige Onkosten, welke het Oprigten van dit Corps veroorzaakt heeft, om zulks in de haast bij eene te brengen en in staat te stellen, om in 't Veld te kunnen verschijnen'.[38] En 'omdat hetzelve zich door een gedistingueerd Corps Officiers, die meest alle bij vreemde Moogendheden den Oorlog reeds bijgewoond hebben, uitsteekent en men durft verzeekeren, dat er bij mogelijkheid geen beeter Corps Officiers te vinden en bijeen te brengen is.'[39] En Salm daarnaast 'bij de Vreedesbreuk de eerste geweest is, om het Land in Staat te stellen, om het hoofd aan een magtig Vorst te kunnen bieden.'[40]

Toch werd ook het regiment van Maillebois, net als dat van Sternbach en Salm in 1786 afgedankt. De legioenen lichte troepen verdwenen dus na anderhalf jaar weer naar de achtergrond. Er was immers nog maar één korps over van de vijf die er hadden bestaan. Een combinatie van factoren lag hier mijns inziens aan ten grondslag. Ten eerste was na de vrede met Oostenrijk de directie dreiging van oorlog weg. De legioenen waren in de eerste plaats opgericht om tegenwicht te kunnen bieden aan de Oostenrijkse lichte troepen. Ten tweede was de financiële situatie van de Republiek slecht. Het belastingstelsel bood geen gewicht aan uitdijende uitgaven en de hoge staatsschuld. De erbarmelijke toestand waarin de West- en de Oost-Indische Compagnie verkeerden door de laatste oorlog met Groot-Brittannië verergerden deze situatie nog eens. Ook na de restauratie van het stadhouderlijk gezag kwam hier geen verandering in. Ten slotte lieten de ingewikkelde bestuursstructuren, gewestelijke tegenstellingen, de trage overlegprocedures en tegenstrijdige belangen bin-

[32] NL-HaNA, Raad van State, 1581-1795, 1.01.19, inv. nr. 2484.

[33] Voorbeelden hiervan zijn:, *La petit guerre, ou traite du service des troupes legeres en campagna* van M. Grandmaison uit 1756 en Frederik de Grote zijn *Instruction für die Frei-Regimenter oder leichten Infanterie-Regimenter* uit 1783.

[34] Ibidem.

[35] NL-HaNA, Raad van State, 1581-1795, 1.01.19, inv. nr. 2484.

[36] Ibidem.

[37] NL-HaNA, Raad van State, 1581-1795, 1.01.19, inv. nr. 2484.

[38] Ibidem.

[39] Ibidem.

[40] Ibidem.

nen de Republiek geen ruimte voor grote definitieve hervormingen.[41]

Conclusie

In een halve eeuw tijd waren er drie fasen te onderscheiden in de ontwikkeling van de lichte troepen. Ten eerste werd (irreguliere) lichte infanterie vanaf 1740 opnieuw geïntroduceerd op de Europese slagvelden door het Habsburgse Rijk gedurende de Oostenrijkse Successieoorlog. Deze troepen waren voornamelijk irreguliere troepen uit de grensstreken, gerekruteerd uit de lagere klassen en onder criminelen. Deze troepen werden voornamelijk ingezet om hinderlagen te leggen, verkenningen uit te voeren en de bewegingen van het leger te maskeren. Na de Zevenjarige Oorlog raakten deze irreguliere troepen in Europa op de achtergrond.

Tijdens de Zevenjarige Oorlog zagen we naast de inzet van irreguliere lichte troepen in zowel Europa als in Noord-Amerika, meer reguliere lichte troepen ontstaan. Groot-Brittannië experimenteerde met gedisciplineerde lichte infanterie. Dit waren reguliere liniesoldaten die lichter werden uitgerust en training kregen in het irreguliere gevecht, zodat ze zowel in open als gesloten orde konden opereren. De lichte infanterie nam nu ook een prominentere rol in gedurende veldslagen en hield zich niet meer alleen bezig met de 'kleine oorlog'. Tegelijkertijd ontstond hiermee de lichte infanterie als elite-eenheid binnen het leger. De Franse *chasseurs* en de Hessische en Pruisische *Jäger* zijn hier voorbeelden van.

De derde fase was ten slotte de instelling van permanente reguliere lichte infanterie compagnieën of bataljons vanaf 1770. Training, discipline en permanente eenheden vervingen grotendeels de irreguliere, op ad-hoc basis opgeroepen troepen. De lichte infanterist was nu een blijvend onderdeel in de bataljonstructuur, naast de musketier en de grenadier.

De legioenen of regimenten lichte troepen die de Republiek had gevormd, werden na enkele jaren al afgedankt. De periode van lichte troepen in het Staatse leger was dus relatief kort. De eerste troepen kregen vorm in 1785 maar werden in feite na anderhalf jaar weer uit Staatse dienst ontheven. Toen na het Verdrag van Fontainebleau (1785) het directe gevaar van oorlog geweken was, nam de dreiging van vijandelijke lichte troepen af. Grote aantallen lichte troepen waren voor de Republiek hierdoor niet meer nodig. Daarna bleef het bij voornemens nieuwe bataljons en regimenten te vormen. De slechte toestand van de staatsfinanciën en de interne structuur van de Republiek maakten echte hervormingen niet mogelijk.

[41] Aerts e.a., Land van kleine gebaren, p. 35-36.

Napoleon en de conscriptie

Fred de Wit

2ème Régiment de Cuirassiers, Frankrijk, 1812, een voormalig Hollands regiment. Tekening C. Henckel (1862-na 1928), 1926.
Legermuseum, Delft.

Bij het lezen van kranten en andere media wordt men tegenwoordig geconfronteerd met sombere berichten over ons land. Vooral over werkeloosheid, creditcrisis, tekorten op begrotingen. Gaat het echt zo slecht met ons en was het vroeger altijd beter?
Als we 200 jaar terug gaan naar 1812 kunnen we spreken over een rampjaar dat veel ellende en verdriet naar ons land heeft gebracht. Napoleon begon op 23 juni een veldtocht tegen Rusland met een leger van 500.000 man, waaronder 15.000 dienstplichtige Nederlandse soldaten. Slechts een paar honderd hiervan keerden in ons land terug.

Ons land ingelijfd bij Frankrijk

Op 9 juli 1810 had ons land zijn zelfstandigheid verloren en vormde toen een deel van het Franse keizerrijk. Franse wetten werden hier ingevoerd en Franse ambtenaren controleerden of hieraan gevolg werd gegeven. Wanneer men zich hiertegen verzette kon men een strenge straf verwachten. De Mijdrechtse burgemeester (maire) Van Doorn van Noordscharwoude, die eerst een belangrijke rol had gespeeld bij de Bataafse Revolutie, vervolgens trouw had gezworen aan deze Republiek en hierna aan koning Lodewijk van het koninkrijk Holland en sinds 1810 aan keizer Napoleon, ging de herbergen in het dorp langs om ordeverstoringen te voorkomen. Hij maakte de mensen duidelijk dat men loyaal diende te zijn aan de Franse overheid. Ook werd door de Franse prefecten de dienstplicht ingevoerd en werden de eerste dienstplichtigen in ons land waaronder in Mijdrecht, Wilnis en Vinkeveen opgeroepen voor het leger of de vloot. Het rekruteren en de verdere organisatie hiervan was een taak van de burgemeesters. Dit gebeurde door aanplakbiljetten maar ook door de plaatselijke omroeper. Predikant E. de Bruijn en pastoor A. van Lakerveldt van Wilnis moesten vanaf de kansel de kerkgangers eveneens op de hoogte brengen van de dienstplicht. Dit omdat de overheid er van uitging dat dit indruk maakte op de gelovigen en zij hieraan moesten voldoen. Omdat er nog geen burgerlijke stand bestond eiste de overheid toegang tot de kerkelijke registers waarin de doop, het trouwen en het overlijden werden genoteerd. Zo kon de overheid achterhalen wie voor de dienstplicht in aanmerking kwam. Bovendien moesten de kerkgangers er in de preek op attent gemaakt worden dat zij de keizer moesten eerbiedigen en zich aan de wetten van de overheid dienden te houden. Een afschrift van de preek diende aan de burgemeester te worden afgegeven.
Het lag voor de hand dat er flink verzet was tegen de dienstplicht die ons land hiervoor nog nooit had gekend. Te meer omdat de militairen moesten vechten in landen die zij helemaal niet kenden en ook niet begrepen waarvoor en tegen wie zij eigenlijk moesten vechten. De dienstplichtige die zich niet meldde, kreeg van de burgemeester een oproep om hieraan alsnog te voldoen. De straffen voor de dienstweigeraars die alsnog werden opgepakt, waren niet mals.

Franse linie-infanterie, circa 1812. Handgekleurde kopergravure C.F. Weiland, onderdeel van de serie: Characteristische Darstellung der K.K. Französischen armee und ihrer Allieerten in Jahre 1807 in illuminierten Kupfern, gezeichnet u. herausgegeben von C.F. Weiland, Weimar 1812.
Legermuseum, Delft.

Zij moesten dan langer in dienst blijven. De ouders werden eveneens gestraft met inkwartiering van militairen of vordering van levensmiddelen. De onvrede tegen het bewind groeide steeds meer. Zo werd de burgemeester van Nieuwkoop door vijftig man met stokken en messen overvallen en werden hem de oproepregisters afgenomen. Dit gebeuren zal in De Ronde Venen beslist niet onopgemerkt zijn gebleven. Ook in Utrecht braken er rellen uit.
Op 4 juli 1811 kreeg de burgemeester van Wilnis de opdracht om de in zijn gemeente aanwezige oorlogswapens, in het bezit van burgers, te noteren. Dit leverde niet veel op. Zes personen bleken in het bezit van een geweer te zijn en drie van een sabel. Wanneer men voor de dienstplicht werd opgeroepen moest men deze plicht gedurende een periode van vijf jaar vervullen en in oorlogstijd was dit onbeperkt. Men kon zich ook als vrijwilliger voor de dienstplicht aanmelden. Als men bedenkt dat Napoleon voortdurend oorlog voerde was dit geen prettig vooruitzicht. Toch meldde Antonius van Grieken uit Waverveen zich als enige hiervoor en werd ingedeeld bij het Elfde Regiment Huzaren.

De dienstplichtigen uit De Ronde Venen

In opdracht van de burgemeester van Wilnis en Oudhuizen kreeg de gemeentebode Jan van Zijl de ondankbare opdracht om met een brief de huizen van dienstplichtigen af te gaan om hen op te roepen voor de dienstplicht. De brief was gedateerd op 14 september 1811 en door de burgemeester persoonlijk ondertekend. Deze brief moest persoonlijk afgegeven worden en de betrokkene moest zelf tekenen voor ontvangst. Bij afwezigheid moest dat gebeuren door één van de ouders of de voogd. Het betrof hier Antonius Boetekees, Joannes Bader, Gerrit van Beek, Hendrik van Duren, Dirk Hoogendoorn, Arie de Kruif, Jan Katsburg, Gerrit van der Kroef, Antonius Schoonderwoert, Otto Twaalfhoven en Ary van Vliet. Zij moesten op 19 september 's morgens om 9 uur aanwezig zijn bij de Hoge Brug te Oudhuizen. Daar werden zij per Wilnisse Schuit naar Breukelen getransporteerd om deel te nemen aan de loting voor het leger van het kanton Mijdrecht. Een aantal opgeroepen mannen uit Mijdrecht had niet gereageerd en burgemeester van Doorn moest daarom aan de rekruteringsambtenaar verklaren waarom onder andere Jurrie Schelling zich niet had gemeld. Later bleek dat Schelling in Leiden in de gevangenis zat wegens landloperij en diefstal. De Vinkevener Gerard Oostveen stond volgens de griffier van de burgemeester van Vinkeveen nergens ingeschreven en Ary van Diemen was naar het ziekenhuis verwezen vanwege stijve vingers. Jan van den Berg had last van hoofdzeer en Lambertus Mulder had eveneens een ziekte. Of deze ziektes serieus moesten worden genomen valt te betwijfelen. A. Compier uit Wilnis zou een plaatsvervanger willen sturen en Antoine Elfers uit Mijdrecht was spoorloos. Het vermoeden bestond dat hij zich in Arnhem zou ophouden. Vandaar dat burgemeester Van Doorn zijn collega in Arnhem verzocht hem aan te houden. De burgemeester van Arnhem schreef terug dat hij met spoed de resultaten van zijn zoektocht zou laten weten. Getrouwde dienstplichtigen kregen vrijstelling en daarom werd er veel getrouwd, hoe arm de mensen het ook hadden. Ook het aantal afgekeurden was groot. Dat kwam doordat veel mensen door de armoede een slechte gezondheid hadden. Napoleon had ondertussen steeds meer soldaten nodig. Op 11 januari 1812 verscheen er een publicatie van burgemeester Anthonie Heijstek van Wilnis en Oudhuizen. Hierin deelde hij mede dat hij op woensdag 15 januari 's morgens van 9 tot 12 uur in het huis der gemeente bij Harmanus van Os de inschrijving zou noteren van

De Franse terugtocht uit Rusland bij de bruggen over de Berezina, 1812. Doek J. Hoynck van Papendrecht (1858-1933), 1910-1912.
Legermuseum, Delft.

alle mannelijke personen in de gemeente die behoorden tot de dienstplichtigen van 1810. Dit waren alle jongemannen die in het jaar 1790 waren geboren. Wie niet kwam opdagen was strafbaar.

Ook paarden werden gevorderd

Voor de cavalerie had Napoleon ook paarden nodig. Het gemeentebestuur van Wilnis kreeg op 20 januari 1813 een boze brief van de onderprefect waarin hij vaststelde dat de burgemeester de vordering van de paarden saboteerde. Veel gezonde paarden zouden niet geleverd zijn. Hij moest een voorbeeld nemen aan zijn collega's in Abcoude en Baambrugge, die hieraan wel hadden voldaan. Per ordonnance kreeg het bestuur van Vinkeveen op dezelfde datum het bevel om alle paarden van vijf tot tien jaar op 23 januari te laten keuren in Amsterdam. Van de achttien paarden werd slechts één paard goedgekeurd. Eerder, op 8 februari 1812, had de burgemeester van Wilnis al 150 flinke, geschikte en gezonde cavaleristen moeten sturen. Maar van de lichting in 1812 werden alleen Cornelis van Breemen, Antoine van Vliet en Horst van der Vliet geschikt bevonden. Op 21 april 1813 liet de burgemeester van Vinkeveen aan die van Waverveen weten dat alle mannen die in de gemeente geboren waren tussen 1773 en 1792 zich hadden gemeld. Toen hij hen echter mededeelde dat hij ze geen uitstel van de dienstplicht kon geven waren ze allemaal weer vertrokken. De assistenten van de burgemeester en een lid van de gemeenteraad hadden zich wel vrijwillig laten inschrijven. De burgemeester had hierdoor een groot probleem en wilde naar Amsterdam gaan om daarover met de onderprefect te spreken. Hij vroeg de burgemeester van Wilnis, die hetzelfde probleem had, om met hem mee te gaan. Op 22 april 1813 ontvingen de burgemeesters weer een brief van de prefect. In het land hadden ongeregeldheden tegen de dienstplicht plaats gevonden. Men wees er op dat de plaatselijke autoriteiten hiervoor verantwoordelijk waren en dat het de taak van de burgemeesters was om ongeregeldheden te voorkomen. In april 1813 moesten ook de mannen tussen 40 en 60 jaar zich voor de Nationale Garde

Hollandse infanterie bij het dekken van de Franse terugtocht over de Berezina, 1812. Schoolplaat van J.B. Wolters naar een aquarel van J. Hoynck van Papendrecht (1858-1933), 1920-1930.
Legermuseum, Delft.

opgeven. Maar het is onduidelijk of hier iets mee is gebeurd.
De dienstplicht was vooral gedurende de laatste twee jaren van het Franse bewind de grootste aanleiding tot verzet. Functionarissen, die volgens de Franse overheden ongeschikt waren, werden vervangen. Deze nieuwe personen hadden de eed van gehoorzaamheid aan de constitutionele wetten van het keizerrijk en van trouw aan de keizer moeten afleggen. Voor deze functies werd over het algemeen de lijst van de hoogstaangeslagenen van de belastingen benoemd. Zij hadden immers bij het niet voldoen van de opdracht van hogere instanties door een grote boete veel te verliezen waardoor zij wel oppasten om die bevelen niet uit te voeren. Op 21 mei 1813 werd bij Würtchen het Pruisische en Russische leger door Napoleon verslagen en moesten de kerken op bevel van Hare Majesteit de Keizerin een dankdienst houden. In een speciale brief werd predikant Van Engelen door de Waverveense burgemeester hiertoe verplicht.

Het einde van het keizerrijk

Op 25 juni 1812 viel Napoleon met zijn Grande Armeé van 500.000 man Rusland aan. De aanval begon goed. De overtocht over de toenmalige grensrivier de Njemen ging voorspoedig maar in dat grote land en met zo veel soldaten en materiaal stokte het fourageren en daarmee de opmars. Hoewel het Russische leger zich had teruggetrokken waren er kleine eenheden achter gebleven, die het Franse leger voortdurend aanvielen. Daardoor verloor Napoleon in de eerste weken al 130.000 man door gesneuvelden, gewonden, uitputting en desertie. Later kwam daar de koude nog bij. Vooral ook omdat er geen voedsel was en de soldaten op zo een felle koude niet waren gekleed. Pas in het najaar veroverde Napoleon met slechts 140.000 man de stad Moskou. Maar voordat de Russen de stad verlieten hadden ze de stad, die grotendeels uit houten huizen bestond, in brand gestoken. Napoleon kwam met een vredesvoorstel maar Tsaar Alexander wilde hier niets van weten. Door het gebrek aan onderdak, voedsel en door ziekte en de strenge koude werd het

Napoleon in Rusland, 1812. Typogravure naar een schilderij van J.L.E. Meissonier.
Legermuseum, Delft.

Napoleontische leger toen de winter inzette, gedwongen om Moskou te verlaten. De terugtocht was een grote chaos. De soldaten vochten niet meer tegen de vijand, maar vluchtten om hun leven te redden. Bij de rivier de Berezina bouwden Nederlandse pontonniers op 24 november, tijdens een temperatuur van -35 graden, een noodbrug waardoor Napoleon naar Parijs kon vertrekken. Hij had vernomen dat men daar plannen had voor een staatsgreep. Van de 400 Nederlandse pontonniers overleefden maar zes mannen en hun commandant de veldtocht naar Rusland. Van de 500.000 soldaten hebben maar 20.000 man deze oorlog aan Franse zijde overleefd. Napoleon had de strijd verloren. Een jaar later werd Nederland bevrijd van het Franse regime.

De Nederlandse soldaten

De Nederlandse dienstplichtigen waren voornamelijk ingedeeld bij de regimenten 123 tot en met 126. Van de 15.000 dienstplichtigen uit ons land keerden er maar een paar honderd behouden terug. Velen hebben hun dierbaren nooit meer terug gezien. Onlangs is in Litouwen nog een massagraf van militairen gevonden, dat bleek te bestaan uit soldaten uit 1812. Aan het einde van het jaar 1814 werd de burgemeesters van De Ronde Venen verzocht een lijst op te maken van de dienstplichtigen die niet waren teruggekeerd en niets meer van zich hadden laten horen. De burgemeesters moesten aangeven aan welke veldtocht zij hadden deelgenomen met vermelding van het laatste regiment en de laatste brief en plaats die zij van de soldaat hadden ontvangen. In de gemeentearchieven van Mijdrecht, Wilnis en Vinkeveen zijn geen complete archiefstukken aanwezig van de opgeroepen soldaten en ook niet van hun terugkeer. In Vinkeveen is wel een soldaat teruggekeerd. Hij is er later veldwachter en herbergier geworden. Het is niet gemakkelijk om gegevens over de soldaten te krijgen omdat men niet alleen de gemeentearchieven moet raadplegen maar ook het Utrechts Archief, het Nationaal Archief, het Legermuseum in Delft en het archief van het Departement van de Zuiderzee dat zich in het Rijksarchief in Haarlem bevindt. Tevens zijn er lijsten van regimenten van Nederlanders aanwezig bij het Service Historique de la Défence in Vincennus in Frankrijk. Daar komt nog bij dat de spelling van de namen soms is verfranst. De naam De Jong werd bijvoor-

beeld 'Deyonghe'. Het is echter zeker dat ook in De Ronde Venen vergeefs is gewacht op dienstplichtigen die nooit zijn teruggekomen. Het onderzoek naar soldaten uit deze gemeente, die de tocht naar Rusland hebben overleefd, heeft tot dusver niets opgeleverd. Na de bevrijding van de Franse overheersing schreef de Commissaris van de Koning in 1815 brieven naar de burgemeester van Waverveen om inlichtingen betreffende teruggekeerde militairen uit Rusland in zijn gemeente. De brieven werden door burgemeester Asmus niet beantwoord. Uit de gemeente Abcoude zijn drie mannen teruggekomen.

Archieven

Streekarchief Vecht en Venen
- Militaire zaken en correspondentie gemeente Wilnis, Mijdrecht, Vinkeveen en Waverveen, 1810-1813

Literatuur

- Jacobs-de Ligter, M., *De Ronde Venen in de Bataafs-Franse tijd , 1795-1813* (Doctoraalscriptie; Mijdrecht 2002).
- Gijsberti Hodenpijl, C.F., *De Fransch-Bataafse Armée in anno 1803, overdruk Tijdspiegel* (1889).
- Algra, A. en H., *Dispereert niet. 20 Eeuwen historie van de Nederlanden* (Franeker. 1978).

SAMENWERKENDE MILITARIA VERZAMELAARS

DE STICHTING SAMENWERKENDE MILITARIA VERZAMELAARS ORGANISEERT DE VOLGENDE MILITARIABEURZEN:

2 september
4 november

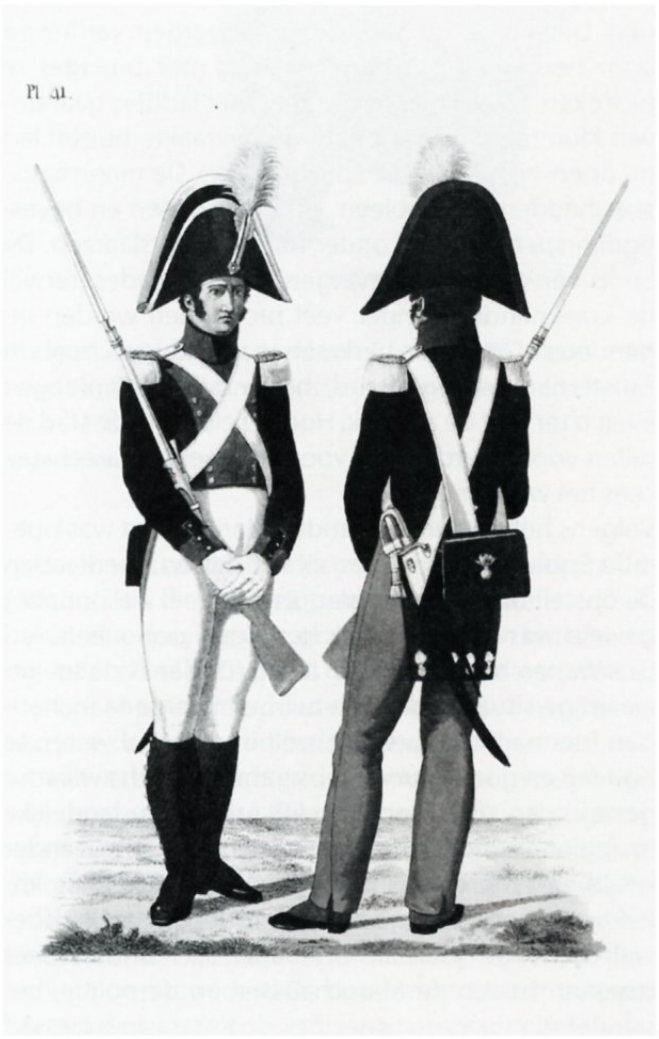
aanvang: 09.00 uur - einde beurs 13.00 uur
De vaste locatie voor de beurzen is:
"De nieuwe Sporthal", Graaf Wichman 177, Huizen N.H.

S.M.V. donateurs en hun dames hebben gratis toegang;
militairen in uniform en houders van een veteranenpas half geld;
overige bezoekers € 3,- p.p. kinderen onder 10 jaar onder geleide gratis.

INLICHTINGEN
Joop en Ria de Blij - Overdag: 015 260 21 99 - na 18.00 uur 015 212 18 58
www.stichtingsmv.nl

Marechaussees als politieagent: steunpilaar of schrikbeeld?

dr. Gijs Rommelse

Marechaussee te voet, in groot en klein tenue, 1823. Handgekleurde kopergravure A.L. Zeelander, naar B.J. van Hove, in: J.F. Teupken, *Beschrijving hoedanig de koninklijke Nederlandsche troepen en alle in militaire betrekking staande personen gekleed, geëquipeerd en gewapend zijn* … (Den Haag 1823). Legermuseum, Delft.

De ontruiming in 1981 van een aantal kraakpanden in de Piersonstraat in Nijmegen dreef een oude controverse tussen de Koninklijke Marechaussee en de politie op de spits. Inzet van het conflict was de vraag in hoeverre een gendarmeriekorps kon worden belast met civiele politietaken. Met de gewijzigde Politiewet van 1988 trok de Marechaussee aan het langste eind.

Op de vroege ochtend van 23 februari 1981 trok een omvangrijke militaire colonne Nijmegen binnen. Het gemeentebestuur had na jarenlang gesteggel besloten een nieuwe parkeergarage te bouwen. Hiervoor moesten een aantal gekraakte huizen in de Piersonstraat en het pakhuis 'de Eenhoorn' aan de Karregas worden ontruimd. Bij eerdere ontruimingen in Amsterdam hadden zich grootschalige ongeregeldheden voorgedaan. Aangezien de krakers hadden aangekondigd zich ook dit keer tot het uiterste te zullen verzetten, besloot de Nijmeegse burgemeester F.J. Hermsen bijstand in te roepen van de Koninklijke Marechaussee (KMar). Het eigen politiekorps miste namelijk de expertise, de middelen en de mankracht om deze klus eigenhandig te klaren. Ook het Korps Rijkspolitie, dat formeel als eerste in aanmerking kwam om assistentie te verlenen, was hiervoor onvoldoende toegerust. Ruim zevenhonderd marechaussees, onder wie leden van de Brigade Speciale Beveiligingsopdrachten (BSB), moesten daarom de ontruiming uitvoeren. Zij kregen daarbij onder meer steun van drie dozertanks van de Koninklijke Landmacht, van een gespecialiseerd peloton van de Amsterdamse gemeentepolitie en van scherpschutters van de Rijkspolitie. Ook waren er functionarissen van de plaatselijke politie aanwezig om het KMar-optreden te coördineren en de communicatie met het operationeel commandocentrum te onderhouden.

De krakers hadden ook zo hun voorbereidingen getroffen. De Nijmeegse activisten kregen versterking vanuit heel Nederland en stonden dus zeker niet alleen. Verder had de kraakbeweging inmiddels in Amsterdam veel ervaring opgedaan met het tegengaan van ontruimingen. Dat de militairen en agenten geen groentjes tegenover zich hadden, bleek al gauw. Er waren metershoge versperringen opgeworpen en provisorische tankgrachten moesten er voor zorgen dat de dozertanks deze niet gemakkelijk opzij konden schuiven. De kraakpanden zelf waren omgetoverd tot ware vestingen, terwijl op de daken langs de aanrijroutes stenen, flessen en zelfs oude televisietoestellen waren klaargelegd. Verder hadden de krakers van de

Een wachtmeester in groot tenue, serie 'Maréchaussees' van de serie prentbriefkaarten 'Onze Land- en Zeemacht', Haarlem, Nuss & Co., Johannes, 1905-1912.
Legermuseum, Delft.

vrieskou gebruik gemaakt door de straat in een ijsbaan te veranderen. Het was duidelijk dat 'de tegenstander uit "fouten" bij voorgaande acties lering [had] getrokken', aldus een later opgesteld evaluatierapport van de KMar.

De marechaussees, landmachtmilitairen en politieagenten hadden niet alleen rekening te houden met krakers. Het parkeergaragebesluit was ronduit controversieel en dus waren veel Nijmegenaren bereid de zaak van de krakers te steunen. Ook was een aantal jongeren belust op rellen. Toen de colonne 's ochtends vroeg de stad binnenreed, werden de voertuigen onthaald op een regen van stenen en lege flessen. Het KMar-personeel moest daarom een ongeplande charge uitvoeren. Eenmaal ter plaatse bleken twee van de drie opmarsroutes naar het krakersbolwerk door actievoerders te zijn versperd, maar deze 'levende barricades' konden zonder veel geweld worden verwijderd. De derde route, die door de Bloemerstraat, lag al open, omdat een eerder aanwezig KMar-peloton daar een uur vroeger de demonstranten met wapenstokken en traangas had verjaagd. Nadat de routes naar de Piersonstraat waren vrijgemaakt, probeerde de BSB zich de Eenhoorn binnen te vechten. De krakers trachtten dit tegen te gaan door van bovenaf klinkers te gooien en met katapulten projectielen af te schieten. Maar onder dekking van een rookgordijn, een houten schot en hun rieten schilden wisten de BSB'ers toch binnen te dringen en het verzet te breken. De opmars naar de woningen in de Piersonstraat verliep eveneens moeizaam doordat de krakers vanaf de daken stenen, flessen en molotovcocktails gooiden. Deze tegenstanders konden worden verdreven door hen vanaf het hoge pakhuis met traangas te bestoken, terwijl marechaussees met ladders naar boven klommen. De weg naar de gekraakte huizen lag nu open, zij het dat die spekglad was. De marechaussees hadden dit probleem echter voorzien en bevestigden speciale ijzers onder hun gevechtslaarzen. De tanks verwijderden vervolgens de barricades, terwijl de kraakpanden zonder veel problemen werden ingenomen. Om latere herkraak te voorkomen, zoals in Amsterdam was gebeurd, begonnen sloopploegen even later met de afbraak. Hoewel elders in de stad de rellen voortduurden, zat voor de meeste marechaussees het werk er op.

Volgens het eerdergenoemde KMar-rapport was 'operatie Squatter' een succes, zij het dat er, zo erkenden de opstellers van het verslag, incidenteel wel onnodig geweld was gebruikt. Ook het eigen personeelsblad Ons Wapen blikte tevreden terug: 'Ondanks de schietwaardige situaties die zich hebben voorgedaan, hebben [de manschappen] zichzelf in de hand weten te houden en geen vuurwapens gebruikt noch zwaarder geweld dan strikt noodzakelijk was'. In de landelijke en regionale media overheerste echter een heel ander beeld. Het merendeel van de kranten uitte forse kritiek op de uitvoering van de ontruimingsactie. Hoewel sommige journalisten nauwelijks onderscheid maakten tussen de Marechaussee en de politie, beschuldigden anderen specifiek de KMar van 'excessief geweld'. Met name de schoonveegactie in de Bloemerstraat werd als voorbeeld aangehaald. Zo stelde De Gelderlander dat 'de marechaussee met ongekend hevig geweld inhakte op zittende, zich niet verdedigende demonstranten'. De marechausseeleiding gaf toe dat hier inderdaad keihard was opgetreden, maar benadrukte dat de geweldsinstructies niet waren overschreden en dat was gehandeld conform de aanwijzingen van de Nijmeegse politie. In een nota waarin burgemeester Hermsen aan de gemeenteraad verantwoording aflegde voor zijn beleid inzake de ontruimingsactie, stond te lezen dat het overheidsoptreden was verlopen conform het vooraf opgestelde draaiboek. Een uitzondering hierop was de KMar-actie in de Bloemerstraat. Er had zich een misverstand voor-

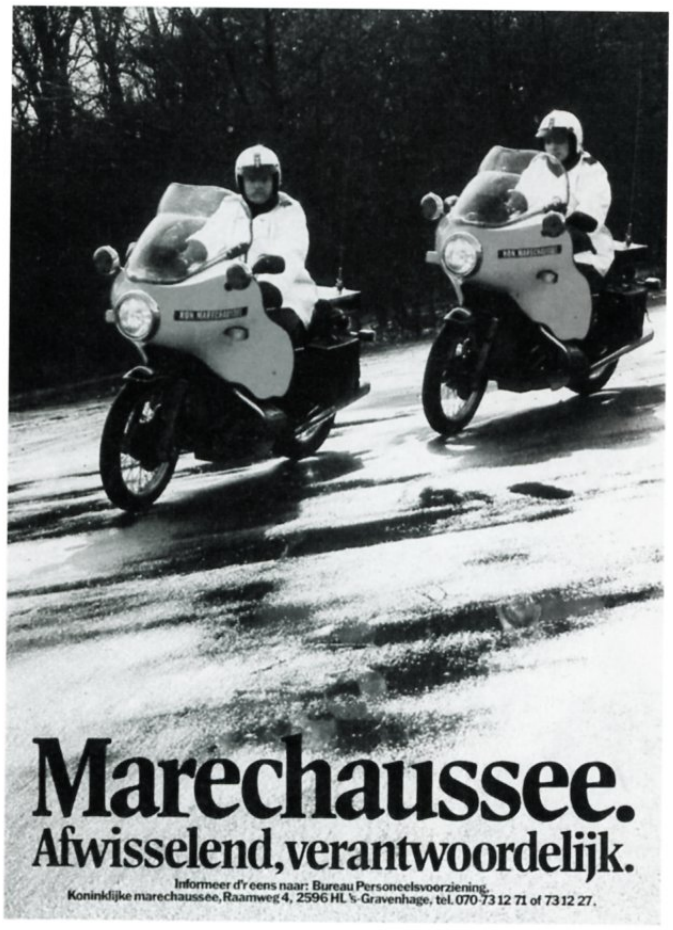
Blauwe kunststof bijstandhelm of politiehelm, Model 1968 voor Koninklijke Marechaussee, mobiele eenheid, Nederland (1968-1990).
Legermuseum, Delft.

Rotan rond schild met zwart imitatieleren overtrek, ten behoeve van de Bijstandseenheid Koninklijke Marechaussee.
Legermuseum, Delft.

gedaan tussen de hoofdcommissaris en de politiefunctionaris die het pelotonsoptreden moest coördineren. Hierdoor was per abuis een peloton ingezet dat eigenlijk als taak had het gebied af te zetten, en dus niet om te ontruimen. Deze eenheid was dan ook niet op deze opdracht voorbereid geweest. Toen een aantal activisten van achter de barricade stenen gooide, was de situatie geëscaleerd. De tot dan toe rustige demonstranten begonnen zich te verzetten, waardoor de marechaussees zich genoodzaakt zagen geweld te gebruiken. Al met al, zo beweerde Hermsen, had het peloton 'onder de gegeven omstandigheden verklaarbaar (...) opgetreden.' De linkse oppositie in de raad accepteerde deze conclusies niet en eiste vergeefs het aftreden van de burgemeester.

Opmerkelijk genoeg klonk ook vanuit politiekringen bijzonder scherp geformuleerde kritiek op het marechausseeoptreden. Zo sprak L. van der Linden, de voorzitter van de Nederlandse Politiebond, tijdens een in april 1981 gehouden congres, van 'geprogrammeerde robotten, die wekenlang voor de rellen in een kazerne werden opgefokt'. De KMar was volgens hem dan ook volstrekt ongeschikt voor het uitvoeren van civiele politietaken. Van der Linden hield zijn gehoor voor dat als gevolg van de steeds grotere rol die de Marechaussee geleidelijk in het politieoptreden was gaan spelen, dit optreden steeds verder dreigde te militariseren. De gebeurtenissen in Nijmegen waren in dit opzicht een teken aan de wand. De vakbondsleider onderschreef met deze woorden de kritiek die naar aanleiding van de Piersonrellen ook in diverse kranten en tijdschriften over de KMar was uitgestort, waardoor een beeld was ontstaan van de marechaussees als ondeskundige houwdegens. De marechausseeleiding vond het nu hoog tijd voor een tegenoffensief. Zo verklaarde de commandant, generaal-majoor H.C. de Bruijn, tegenover de pers dat in Nijmegen niet meer geweld was gebruikt dan strikt noodzakelijk. De vrees dat het politiebestel door de groeiende rol van de KMar daarin dreigde te militariseren, was volgens hem bovendien volkomen ongegrond. De voorzitter van de Marechausseevereniging, luitenant A. Ros, deed een duit in het zakje door te beweren dat er sprake was van een door de politie gevoerde 'hetze' tegen de KMar, die daarbij ook nog eens stank voor dank kreeg, want jarenlang hadden de marechaussees de kastanjes uit het vuur gehaald in situaties waarin de politie het niet alleen af kon. De ruzie tussen de Marechaussee en een deel van de politiewereld over de gebeurtenissen in Nijmegen en de aard van het politiebestel werd in de media tamelijk neutraal verslagen. Terwijl in de algemene bladen de aandacht voor deze kwestie snel wegebde, zette het debat zich in de vakbladen voort. De opvallende verbetenheid waarmee dit gebeurde, is te verklaren uit het feit dat dit conflict deel uitmaakte van een al veel oudere – meer structurele – rivaliteit tussen de KMar en de Rijkspolitie.

Marechaussee wervingsaffiche, Bureau Personeelsvoorziening Koninklijke Marechaussee, 1975-1990.
Legermuseum, Delft.

Om deze wedijver goed te kunnen begrijpen, moeten we een aantal stappen terug doen in de tijd. De Koninklijke Marechaussee werd in 1814 opgericht. Dit gendarmeriekorps - een erfenis van de Franse Tijd - was een militair orgaan dat hoofdzakelijk civiele politietaken uitvoerde. Het had als zodanig maar weinig met de rest van het leger te maken. De essentie van het gendarmerieconcept school in de relatief zware bewapening, de strikte discipline en de sterke gezagsgetrouwheid. Landelijke en lokale overheden maakten daarom dankbaar gebruik van de Marechaussee. Toch was zij kwetsbaar voor de kritiek dat militairen eigenlijk geen rol in het politiebestel zouden mogen spelen, omdat zij vaak te hardhandig optraden en geen neus voor het fijnere politiewerk hadden. In 1856 kwam een merkwaardig compromis tot stand tussen voor- en tegenstanders van het gendarmerieconcept. In de zuidelijke provincies bleef de Marechaussee belast met de politietaak in de kleinere gemeenten, terwijl de nieuw opgerichte civiele Rijksveldwacht deze taak in de rest van het land ging vervullen. Deze territoriale scheiding bleef van kracht totdat in de jaren 1880 en 1890 de Marechaussee naar het oosten en noorden van het land werd uitgebreid om daar de steeds frequentere en hevigere arbeidsonlusten in te dammen. Door die maatregel nam de rivaliteit met de Rijksveldwacht sterk toe. De verhoudingen werden er niet beter op toen er vanaf 1917 ook brigades van de Marechaussee in de omgeving van Amsterdam en Den Haag werden gevestigd.

Na de Tweede Wereldoorlog werd het takenpakket van de KMar ingrijpend gewijzigd. Het was uitgesloten dat de Marechaussee, met haar militaire status, opnieuw een vooraanstaande rol in de civiele politiezorg zou gaan spelen. Op landelijk niveau werd deze taak nu toebedeeld aan het nieuw opgerichte Korps Rijkspolitie. De Marechaussee legde zich toe op de politietaken voor de krijgsmacht, de grensbewaking en de beveiliging van het Koninklijk Huis, terwijl zij slechts in incidentele gevallen assistentie aan de civiele politie zou dienen te verlenen. Voor veel vooroorlogse marechaussees was het moeilijk te verteren dat hun werkzaamheden, met uitzondering van de bijstandstaak, niet als politietaken golden. Zij bleven echter hopen dat hierin op den duur verandering zou komen en dat de KMar formeel weer onderdeel van het politiebestel zou worden. Omdat de Rijkspolitie zich door dit verlangen in haar bestaansrecht bedreigd voelde, was rivaliteit het logische resultaat.

Dit streven van de KMar om weer als volwaardige politiedienst te worden erkend, had aanvankelijk geen succes. Maar met het huwelijk van prinses Beatrix en prins Claus in maart 1966 begonnen haar kansen te keren. Omdat bij voorbaat vaststond dat de Amsterdamse gemeentepolitie niet in staat zou zijn eventuele grootschalige ordeverstoringen te bedwingen en de Rijkspolitie wegens ernstige personeelstekorten onvoldoende kon bijspringen, moest de burgemeester een beroep doen op de Marechaussee. Drie maanden later moest de KMar opnieuw met honderden manschappen bijstand verlenen tijdens de zogenoemde Telegraafrellen. Omdat inmiddels duidelijk was dat de Amsterdamse politie in verband met mogelijk nieuwe ongeregeldheden structurele versterking nodig had, besloot de regering dat de Marechaussee in de hoofdstad 'semipermanente bijstand' moest gaan leveren. De hiervoor benodigde mankracht kwam beschikbaar door de bewaking aan de Belgische grens versneld af te bouwen. Daarbij bleef het niet want in 1968 werd in verband met de toegenomen dreiging van terroristische acties en mogelijk gewelddadig optreden van militante Molukkers in Den Haag dezelfde regeling getroffen, terwijl een jaar later de Marechaussee ook ging bijspringen in de beveiliging van Schiphol. Al met al zorgden het activisme van vooral links-radicale groeperingen en de opkomst van het internationale terrorisme er in de tweede helft van de jaren zestig voor dat de rol van de Marechaussee in het civiele politiewerk flink werd uitgebreid. In de jaren zeventig zette deze trend zich door en groeide de KMar uit tot

Trainende Marechaussees, met name voor ME-inzet.
Nederlands Instituut voor Militaire Historie, Den Haag.

'het uitzendbureau voor de Nederlandse politie'.
De marechausseeleiding juichte deze de facto terugkeer in het politiebestel toe, in de hoop dat een wettelijke erkenning van de KMar als politiekorps dan niet kon uitblijven. Daarnaast zou de grotere rol in de bijstandverlening haar kunnen behoeden voor personeelsverlies. Dit was een reëel gevaar, omdat door de Europese eenwording de grensbewakingstaak steeds meer aan belang inboette. In maart 1980 kreeg de Marechaussee haar beloning; het kabinet-Van Agt I diende een voorstel in voor een nieuwe Politiewet, waarin de militaire politiezorg, de grensbewaking en 'nader te bepalen andere politietaken' waren vermeld. Hoewel de KMar niet de status van politiekorps kreeg, erkende de regering hiermee wel de gegroeide rol van de Marechaussee in de civiele politiezorg. Paradoxaal genoeg werd niet zozeer de wettelijke basis voor de bijstandverlening door de Marechaussee verstevigd, maar werden juist de andere werkzaamheden onder de noemer 'politietaak' geschaard. In politiekringen stond men ambivalent tegenover de opname van de KMar-taken in de Politiewet. Enerzijds waren de Amsterdamse en Haagse agenten blij met de versterking en werkten zij collegiaal samen met de marechaussees. Ook lieten gemeentelijke politiekorpsen en de Rijkspolitie potentieel gevaarlijke klussen soms graag aan de KMar over. Anderzijds was er bezorgdheid, vooral binnen de Rijkspolitie. Het ingediende wetsvoorstel beoogde een provinciaal georganiseerd politieapparaat te vormen, waar de Rijkspolitie in zou opgaan. Het was voor een aantal rijkspolitiefunctionarissen bijzonder zuur dat het voortbestaan van het eigen korps op de tocht stond, terwijl de oude rivaal werd beloond en in de toekomst feitelijk als enige rijkspolitietaken zou uitvoeren. Bovendien waren zij van mening dat de groeiende bijstandsrol van de KMar het karakter van het civiele politiewerk zou aantasten. De negatieve berichtgeving omtrent het marechausseeoptreden in Nijmegen vormde daarom voor Van der Linden en voor een aantal rijkspolitiefunctionarissen een uitstekende gelegenheid de gevaren van de 'militarisering van de politiezorg' in de pers breed uit te meten en zo een poging te wagen de politieke besluitvorming omtrent de nieuwe Politiewet te beïnvloeden.
Het wetsvoorstel zou de eindstreep echter niet halen, omdat er in de Tweede Kamer te weinig draagvlak was voor een op provinciale leest geschoeide politie. Tegen de wettelijke erkenning van de taken van de KMar bestonden echter nauwelijks bezwaren. Wat dat betreft hadden de waarschuwingen van Van der Linden en de politiefunctionarissen in politiek Den Haag geen merkbaar effect gesorteerd. In 1981 was vanuit linkse hoek weliswaar een aantal kritische vragen over het hardhandige poli-

tieoptreden gesteld, maar de steun voor de KMar was hier niet minder door geworden. Toen het kabinet-Lubbers I in 1986 een nieuw ontwerp voor de te wijzigen Politiewet indiende, werden de taken van de Marechaussee dan ook wederom gespecificeerd, terwijl de bestuurlijke verantwoordelijkheid hiervoor helder werd omschreven. Tijdens de parlementaire behandeling van het wetsvoorstel vormde dit nauwelijks onderwerp van discussie. In december 1988 trad de aldus gewijzigde Politiewet in werking. De commotie over het 'excessieve geweld' in Nijmegen had de terugkeer van de Marechaussee in het politiebestel dus geen moment in gevaar gebracht.

Literatuur

- Fijnaut, C.J.C.F., *De geschiedenis van de Nederlandse politie. Een staatsinstelling in de maalstroom van de geschiedenis* (Amsterdam 2007).
- Hendriks, H.W.F. en P. van Erk, *"Semi-permanente bijstandsbrigades". Een beknopte geschiedenis over het ontstaan en de ontwikkeling van de semi-permanente bijstand in Amsterdam en Den Haag* (brochure 31 van Stichting Vrienden van het Marechausseemuseum) (Buren 2008).
- Hoek, W. van den, *De geschiedenis van het Wapen der Koninklijke Marechaussee* (Apeldoorn 1963 en Buren 1990).
- Smeets, J.P.E.G., *De geschiedenis van de Nederlandse politie. Verdeeldheid en eenheid in het rijkspolitieapparaat* (Amsterdam 2007).
- Spek, C.W. van der, *Een wapen tegen terreur. De geschiedenis van de Bijzondere Bijstandseenheid Krijgsmacht 1972-2006* (Amsterdam 2009).
- Wal, R. van der, *Of geweld zal worden gebruikt! Militaire bijstand bij de handhaving en het herstel van de openbare orde 1840-1920* (Hilversum 2003).
- Zee, M. van der en G.A. Rommelse, *Het Wapen onder dak. De brigadekazernes van de Koninklijke Marechaussee 1814-2008* (Amsterdam 2009).

DE DONDERBUS

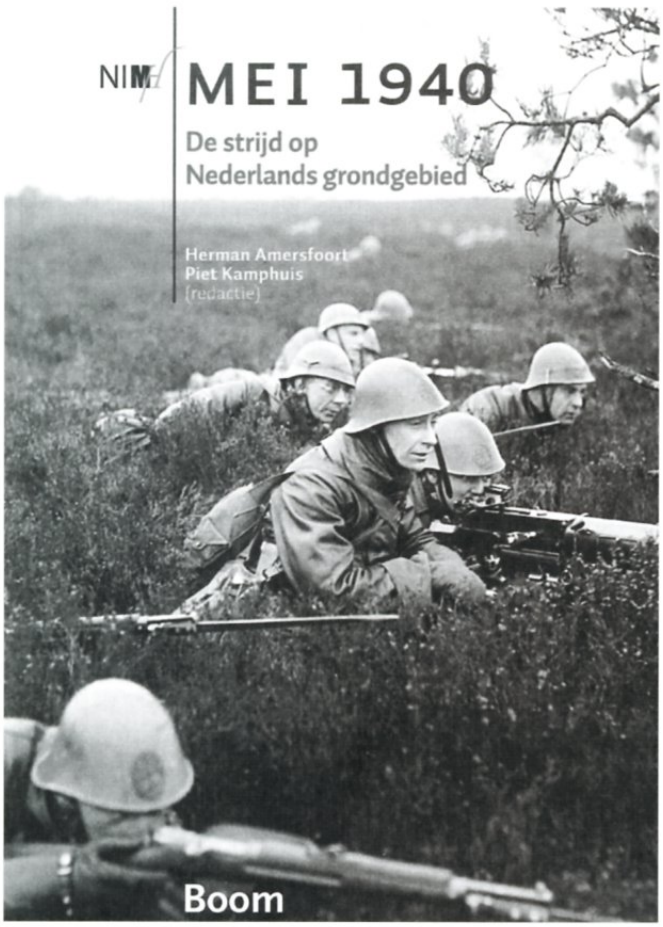
Inkoop - Verkoop - Ruil

Antieke wapens, Orden, Militaria, Uniformen, Uitrustingsstukken, Documentatie
Eerste en Tweede Wereldoorlog, Aankopen van gehele verzamelingen.

Adres:
Oostzeedijk beneden 213 A, 3061 VW Rotterdam
Geopend vrijdag van 19-21 uur, zaterdag van 11-18 uur
Telefoon: 010-4140267, Telefoon privé: 0186 60 23 38
Website: www.donderbus.com

Boekbespreking

H. Amersfoort en P. Kamphuis (red.)
Mei 1940. De strijd op Nederlands grondgebied
4e herziene druk
Uitgeverij Boom, Amsterdam 2012
460 p., geïll., ingenaaid
ISBN 978-94-6105-702-0
€ 34,50

De Nationale Dodenherdenking gaf dit jaar veel stof tot discussie. De laatste jaren gaan steeds meer geluiden op om samen met de voormalige bezetter, naast het vieren van de bevrijding, ook de doden te herdenken. De aanwezigheid van de Duitse bondspresident Gauck bij de festiviteiten op 5 mei dit jaar leidde niet tot een noemenswaardige discussie, maar het gezamenlijk herdenken op 4 mei raakte wel een gevoelige snaar in Nederland. Het initiatief van het Comité 4-5 mei in het Achterhoekse Vorden om bij Dodenherdenking ook langs de graven van Duitse militairen van de Wehrmacht te lopen, stuitte op veel verzet. Een rechterlijke uitspraak moest er aan te pas komen om de burgemeester te beletten deze Duitse militairen te herdenken. In het boek *Mei 1940. De strijd op Nederlands grondgebied* krijgen de gesneuvelde militairen, zowel Duits als Nederlands, wel gelijkwaardige aandacht.

De strijd die in de meidagen van 1940 geleverd werd, is in het collectieve bewustzijn altijd wat op de achtergrond gebleven. Zoals *Meidagen 1940* aangeeft, wil Nederland niet graag herinnerd worden aan een oorlog die 'maar' vijf dagen duurde. De mythevorming die na de Tweede Wereldoorlog ontstond om het leed van zo'n snelle nederlaag te verzachten, is daarom veelzeggend. Termen als 'verraderlijke overval', het 'ongelijke gevecht tegen Duitse elite-eenheden' en het overtreden van het oorlogsrecht door Duitse militairen keren in de naoorlogse literatuur regelmatig terug om de pijn van de nederlaag te verzachten. Het boek *Meidagen 1940* weet met een nauwkeurige analyse van de feiten echter deze emoties enigszins weg te nemen en het beeld in juiste proporties weer te geven.

De eerste vier hoofdstukken geven een overzicht van de geschiedschrijving over de gevechten in mei '40 na de Tweede Wereldoorlog. Verder wordt het ontstaan van de Duitse dreiging na de Eerste Wereldoorlog belicht en wordt tevens stilgestaan bij de ontwikkeling van het Nederlandse leger in het Interbellum. Verder wordt er een apart hoofdstuk gewijd aan de Duitse herbewapening. De hoofdstukken geven een goed beeld van de Duitse en Nederlandse maatschappelijke en militaire ontwikkelingen in de jaren twintig en dertig. Er wordt daarnaast aandacht geschonken aan de internationale verhoudingen, zoals de inval in Tsjechoslowakije en Polen in 1939. Hierdoor krijgt het geschetste beeld een meer Europese inkleuring. Duidelijk wordt dat Nederland voor de Duitse bezetter maar een zijtoneel van de *Westfeldzug* was. Het voornaamste doel van het Duitse leger was de verovering van Frankrijk. Door Nederland te bezetten werd voorkomen dat de Britse luchtmacht bezit zou nemen van de Nederlandse vliegvelden om zo bombardementen op Duitse doelen uit te voeren.

In hoofdstuk vijf wordt geschetst hoe de inval in Nederland op het hoogste militair-strategische niveau gevoerd werd. Beginnend op 10 mei 1940 wordt per dag gereconstrueerd hoe in de hoofdkwartieren, af-

wisselend in Den Haag en Düsseldorf, de militaire beslissingen zich opvolgden. Tegenslagen, zoals de trage Duitse opmars door Brabant, worden afgewisseld door verrassende meevallers. De snelle verovering van het bruggenhoofd bij de Moerdijk bijvoorbeeld, behoorde zeker tot die laatste categorie. Het hoofdstuk geeft een goed overzicht van de manier waarop een oorlog op het hoogste niveau, namelijk dat van de bevelvoering, wordt gedirigeerd. Echter, voor de lezer is het ook enigszins taaie kost. Zeker voor wie nieuwsgierig is naar de beleving van de militair in het veld. Eenmaal aanbeland in hoofdstuk 6 wordt de lezer voor zijn volharding beloond. Vanaf dit punt behandelt het boek per hoofdstuk alle strijdtonelen in Nederland. Het zesde hoofdstuk is gewijd aan de luchtlandingen rond Den Haag waar uiteengezet wordt hoe verbeten de gevechten rond de herovering van de vliegvelden Ypenburg, Valkenburg en Ockenburg waren. Hoofdstuk 7 behandelt de strijd in Limburg, Noord-Brabant en Zeeland. De snelle doorbraak van de Peel- Raamstelling, de chaotische terugtocht van Nederlandse troepen en ook de gevechten in Zeeland, met behulp van de Franse troepen, worden levendig beschreven. Hoofdstuk 8 beschrijft de strijd om de Grebbelinie. De Grebbelinie was de laatste verdedigingslinie van de Vesting Holland: een groot deel van het veldleger was hier gelegerd. In dit hoofdstuk worden de man-tot-man gevechten meeslepend beschreven. Zowel de Duitse als Nederlandse ervaringen worden door de vele citaten uit de getuigenissen, die later zijn afgelegd, waarheidsgetrouw geschetst. De doorbraak bij de Grebbelinie zou uiteindelijk de basis leggen voor de nederlaag van het Nederlandse leger.
Hoofdstuk 9 vervolgt met de strijd bij de Afsluitdijk en in hoofdstuk 10 worden de gevechten bij Dordrecht en Rotterdam beschreven. De bruggenhoofden bij Moerdijk konden door de Duitse troepen lang genoeg in handen worden gehouden zodat Duitse pantsertroepen zich een weg naar Rotterdam en de Vesting Holland konden banen. In het hart van deze stad ontsponnen zich hevige gevechten waarbij de zuidelijke maasoever en de Maasbrug in Duitse handen viel en Nederlandse troepen de noordoever bezet hielden. Op die veertiende mei was het echter al duidelijk dat het voor het Nederlandse leger een verloren strijd was. De onderhandelingen tot een onvoorwaardelijke overgave werden echter abrupt afgebroken door een grootschalig Duits bombardement op de binnenstad van Rotterdam. Het Nederlandse leger capituleerde uiteindelijk de dag na het bombardement op 15 mei 1940.
Het boek *Meidagen 1940* beleeft inmiddels een vierde herziene uitgave. Al lezend is moeilijk vast te stellen waarom eigenlijk hiertoe besloten is. Het boek verschilt namelijk niet wezenlijk van de voorgaande drukken. Er zijn weliswaar fraaie onbekende beeldillustraties in opgenomen waardoor het boek aantrekkelijker is geworden. Ook is er een vergelijkend overzicht van rangen opgenomen dat de militaire hiërarchie verduidelijkt. Maar de argumentatie dat in deze uitgave de recentste studies zijn opgenomen gaat niet helemaal op. Zo is het werk van J.L. van der Pauw, *Rotterdam in de Tweede Wereldoorlog* (Amsterdam 2006) niet in de beredeneerde literatuurlijst opgenomen. Dit is opmerkelijk omdat dit werk een uitgebreide beschouwing geeft over de gevechten in de meidagen van 1940 in Rotterdam en specifiek het bombardement op 14 mei. Hierin wordt gesteld dat na het bombardement op de binnenstad op 14 mei, later die middag een tweede bombardement zou volgen. Dit op instigatie van Göring, die hiermee de in het nauw geraakte troepen van Von Sponeck in Overschie wilde ontzetten. Dit bombardement kon gelukkig echter op tijd worden afgewend. Afgezien van deze onvolledigheid is dit boek onmisbaar voor iedereen die geïnteresseerd is in de Nederlandse militaire geschiedenis en die zich een goed en objectief beeld wil vormen over de gevechten in de meidagen van 1940.

Drs. Liesbeth Brama

Boekbespreking

Edwin Ruis
Spionnennest 1914-1918. Spionage vanuit Nederland in België, Duitsland en Engeland
Uitgeverij Just Publishers, 2012
272 p., geïll., ingenaaid
ISBN 978-90-8975-20-4-8
€ 19,95

'Spionagegeschiedenis is (...) vooral een geschiedenis van mislukkingen en ongelukkige voorvallen', zo vertelt Edwin Ruis ons in de inleiding van zijn nieuwe boek *Spionnennest 1914-1918. Spionage vanuit Nederland in België, Duitsland en Engeland*, want de echt succesvolle spionnen hebben er wel voor gezorgd dat hun sporen zijn uitgewist. Het eerste deel van zijn boek leest inderdaad vooral als een geschiedenis van blunders. Ogenschijnlijk willekeurige mensen die worden aangesproken door diverse spionagediensten met de vraag of ze niet wat geld willen bijverdienen. Waarna ze vervolgens ofwel het geld verkwisten, ofwel naar de politie stappen, ofwel zo knullig te werk gaan dat ze worden opgepakt voor ze goed en wel begonnen zijn.

Toch schept het boek een interessant beeld van de vele spionageactiviteiten die in of via Nederland plaatsvonden. Denk daarbij aan treinspotting, clandestiene reisjes, onzichtbare inkt en gecodeerde berichten. Het lijkt allemaal leuk en spannend, maar het boek vertelt ook van veel spionnen die opgepakt werden en soms zelfs ter dood veroordeeld.

Op de achterflap van het boek staat te lezen dat het boek soms fictie lijkt, maar toch een harde werkelijkheid beschrijft en dat is wel een goede samenvatting van het boek. De auteur heeft gekozen voor een vrij anekdotische benadering van de spionagegeschiedenis, met veel beschrijvingen van het uiterlijk van mensen, gebouwen en straten. Hierdoor leest het boek soms inderdaad als fictie, maar dit is niet altijd een voordeel. Het boek mist daardoor namelijk soms een achterliggende lijn. De 'en toen, en toen...'-stijl gaat af en toe wat irriteren en het duurt soms even voordat het belang van een besproken voorval duidelijk wordt. Zo begint de auteur in hoofdstuk 4 van deel III met een spannend verhaal over een plan om Britse veerschepen tussen Harwich en de Hoek van Holland tot ontploffing te brengen. Een paar pagina's later blijkt echter dat de betreffende 'spion' Jurtz, die volgens zijn eigen moeder een 'halve gek' was, het verhaal waarschijnlijk uit zijn duim had gezogen. En zo zijn er nog wel meer voorbeelden. In hoofdstuk 3 van deel II beschrijft Ruis het oprollen van een illegale conservenfabriek in een Rotterdams hotel. Een interessante anekdote, maar spionage kan je het met de beste wil van de wereld niet noemen, dus wat doet het verhaal in dit boek?

Het is niet altijd duidelijk waarom de auteur bepaalde keuzes heeft gemaakt. In de inleiding komt ook niet echt een centrale vraag naar voren, mogelijk is dat het probleem geweest. Waarom heeft de auteur bijvoorbeeld nauwelijks aandacht besteed aan spionage gericht tegen Nederland? Ook de Nederlandse dienst GS-III komt er wat bekaaid af in vergelijking met de uitgebreide beschrijving van de Britse en Duitse diensten. Verder is het vizier soms wat al te veel op Rotter-

dam gericht. Uiteraard is Rotterdam het grootste spionnennest geweest in de oorlog, maar de titel van het boek zegt geen exclusief Rotterdamse geschiedenis te beschrijven. Uiteraard passeren er ook wel gebeurtenissen uit andere plekken van het land de revue, maar de opmerking op pagina 226 - 'sinds het begin van de oorlog verspreidden de buitenlandse spionageactiviteiten zich als een olievlek langzaam over het hele land'- is een stelling die het boek toch niet altijd helemaal lijkt te onderschrijven. Een iets duidelijker naar voren gebrachte lijn in het boek, iets meer duidelijkheid over de gemaakte keuzes, hadden het boek mogelijk goed gedaan.
Deze kritiek daargelaten, biedt *Spionnennest* een zeer leesbaar en bij vlagen spannend boek over een geschiedenis waar nog niet zoveel van bekend is. Zoals de auteur terecht opmerkt, zijn er genoeg boeken geschreven over Mata Hari, maar weten niet veel mensen dat in 1915 twee Nederlanders in de Tower of London zijn geëxecuteerd wegens spionage. En wist u dat de Nederlandse autoriteiten er voornamelijk voor kozen om de buitenlandse spionagediensten hun gang te laten gaan, zolang zij de Nederlandse neutraliteit niet in gevaar brachten? Wel in ruil voor wat informatie uiteraard. Daardoor was Nederland goed op de hoogte van de stand van de internationale spionage en volgens spionageleider Henry Landau werd daarmee geweldadige ondergrondse activiteit voorkomen. De auteur merkt op dat 'het idee dat de Eerste Wereldoorlog aan Nederland voorbij is gegaan allang geen opgeld meer doet' en zijn boek levert daar een mooie bijdrage aan.

Drs. Pauline Onderwater

Mutaties op de ledenlijst

Het bestuur heeft de droeve plicht u mede te delen dat is overleden:
Dr. D.C. Leegwater
Kerkdwarslaan 21
3731 EM De Bilt

Dat hij moge rusten in vrede.

Nieuwe leden (en hun interessegebieden):
- Drs. X. Bara
  Rue de Jeumont 3
  7120 Peissant (Estinnes)
  België
  (c1, KNIL, C6, C10, Leger Prins Frederik 1840 - 1860))

Adreswijziging
- Mevr. L. Almagor
  Via dei Pilastri 57
  50121 Firenze (FI)
  Italië

- C. Melissen
  Postbus 75936
  1070 AX Amsterdam

Literatuursignaleringen

Armamentaria. Jaarboek Legermuseum 2011/2012, Aflevering 46
276 p., geïll. in fullcolour, ingenaaid
ISBN 90-70793-40-1
€ 29,90 (te bestellen via de webwinkel op www.legermuseum.nl)

Bevat bijdragen over 'Lied, oorlog en leger in de twintigste eeuw' (Jos Hilkhuijsen), 'Kinderen in het Nederlandse leger, 1579-1924' (Louis Ph. Sloos), 'Unieke maar merkwaardige [uniform] overblijfselen van de strijd in Indië tussen 1815 en 1830' (Mark van Hattem), 'De uniformering, uitrusting en bewapening van de Japanse militair in Zuidoost-Azië 1941-1945' (Tristan Broos), 'De Nekaf-expres. In colonne terug uit Libanon' (Casper van Bruggen), 'De introductie van infrarood richtkijkers in het Nederlandse leger, 1946-1951' (Mathieu Willemsen), 'Automatische wapens met een kaliber van 20 millimeter in de collectie van het Legermuseum' (Ron Knip), 'De evolutie van de Militaire Willems-Orde' (Teus Mejan).

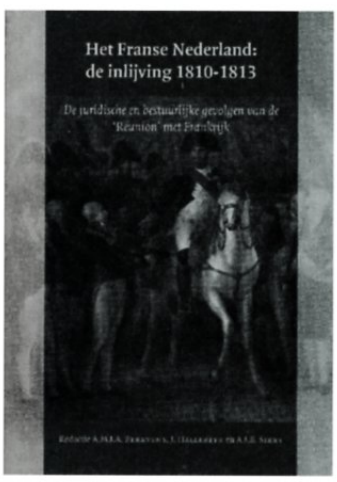
Clemens Verhoeven
Het vergeten korps. De geschidenis van de Koloniale Reserve
Uitgeverij Vantilt, Nijmegen, 2012
254 p., geïll. in fullcolour, ingenaaid (groot formaat)
978-90-814500-3-4
€ 24,50

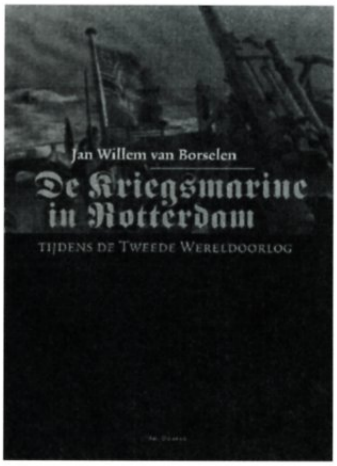
Frits Berends
Te dicht bij de brug die voor anderen te ver was. Burgers na de slag om Arnhem
Uitgeverij Aspekt, Soesterberg 2011
261 p., geïll., ingenaaid
ISBN 978-90-5911-922-2

A.M.J.A. Berkvens, J.Hallebeek, en A.J.B. Sirks (red.)
Het Franse Nederland: de inlijving 1810-1813. De juridische en bestuurlijke gevolgen van de 'Réunion' met Frankrijk
Uitgeverij Verloren, Hilversum, 2012
205 p., geïll., ingenaaid
ISBN 978-90-8704-283-7
€ 22,00
Bevat onder meer: Olaf van Nimwegen, 'Van oude naar nieuwe armee: de totstandkoming van het Bataafse leger (1751-1799)', Herman Amersfoort, 'Dienstplicht en de modernisering van Nederland, 1810-1813'

Jan Willem van Borselen
De Kriegsmarine in Rotterdam tijdens de Tweede Wereldoorlog
Uitgeverij Ad. Donker, Rotterdam, 2012
272 p., geïll., geb.
ISBN 978-90-6100-649-7
€ 34,50

Louis Ph. Sloos
Gewapend met kennis. 500 jaar militaire boekcultuur in Nederland
Uitgeverij Vantilt, Nijmegen 2012
539 p., geïll. w.o. in kleur, geb.
978-94-6004-070-2
€ 34,95

Gerrit Pijpers, David Truesdale
Arnhem Their Final Battle. The 11th Parachute Battalion 1943-1944
Uitgeverij R.N. Sigmond Publishing, 2012
208 p., geïll., geb.
ISBN 978-90-812703-0-4
€ 39,50

Emerson Vermaat
Anton Mussert en zijn conflict met de SS
Uitgeverij Aspekt, Soesterberg, 2012
314 p., geïll., ingenaaid
978-94-6153-021-9
€ 24,95

Afdelingscorrespondenten van de vereniging

Mars et Historia

Nederlandse Vereniging voor Militaire Historie

Militaire geschiedenis te land
Coördinator: drs. J.P.C.M. van Hoof
E info@marsethistoria.nl

- ***a3 Napoleontica, Belgische Opstand:***
  drs. M. van der Hoeven, Raaphorst 121, 2352 KJ Leiderdorp, T 071 541 25 01, E mithras@wxs.nl
- ***a5 Meidagen 1940:***
  E.H. Brongers, Rhodestraat 20, 6363 AZ Wijnandsrade, T 045 524 29 62, E e.h.brongers@tele2.nl
- ***b6 Wiel-en rupsvoertuigen:***
  M.C. van der Hoog, Surinamestraat 40, 2585 GK, Den Haag, T 070 363 43 91 en J. Bloemendaal, Scheldelaan 10, 2105XG, Heemstede, T 023 529 13 24.
  W. den Dunnen, Residencia la Cigüena, apartamento 70, Paseo de las Cumbres S/N, 21449 Islantilla, Lepe (Huelva), wimdendunnen@gmail.com.

Militaire luchtvaartgeschiedenis
Coördinator: drs. R. de Winter - E rolfenastrid@kpnmail.nl

- ***b14 Luchtvaartafdeeling:*** info@marsethistoria.nl
- ***b11 Luchtvaartgeschiedenis (m.n. Indië):***
  dr. P.C. Boer, Hoogaars 15, 4617 GE Bergen op Zoom, T 0164 23 08 51, E p.c.boer@home.nl
- ***b13 Marine Luchtvaartdienst (MLD):***
  P.P. Staal, Javastraat 24, 2341 XL Oegstgeest, T 071 515 66 14, prudentstaal@hotmail.com

Maritieme geschiedenis

- ***b9 Mariniers:***
  L.J. de Coninck B.A. B.Ed., Hanzeplein 45, 6981 LD Doesburg, T 0313 47 65 84, E l.deconinck1@chello.nl
- ***b10 Schepen en vaartuigen:***
  info@marsethistoria.nl

Marechausseegeschiedenis
Coördinator: mr. W.J. Zaagman, E zano85@zonnet.nl

KNIL en krijgsverrichtingen in voormalige overzeese gebieden
Coördinator: drs. T. Broos - E tbroos@hotmail.com

Krijgsmachtbreed
Coördinator: drs. E.J.J.F. Rossmeisl,
E rossmeisl@planet.nl

- ***c1 Uniformen:*** F.A.Th. Smits, Wilgendreef 289, 2272 ET Voorburg, T 06 22 23 37 89, E smits@ziggo.nl, T werk 015 215 05 53, E f.smits@legermuseum.nl
- ***c2 Emblemen:*** B.C. Cats, Claudiagaarde 72, 1403 JR Bussum, T 035 691 35 63 en Ing. R.C. Kuenen, Willem van Gelre-Gulikstraat 62, 6137 HB Sittard, T 046 458 81 74, E robkuenen@hotmail.com
- ***c3 Onderscheidingen:*** H.G. Meijer, Vollenbergstraat 6, 5801 RP Venray, T 0478 58 29 92, E hennymeijer@home.nl en B.W. Wagenaar, Burgemeester Nieuwenhuisenstraat 43, 1906 CJ Limmen, T 072 505 38 96.
- ***c6 Traditie en ceremonieel:*** F.A.Th. Smits, Wilgendreef 289, 2272 ET Voorburg, T 06 22 23 37 89, E smits@ziggo.nl, T werk 015 215 05 53, E f.smits@legermuseum.nl
- ***c7 Vlaggen, vaandels en standaarden:***
  W.L. Plink, Midachten 53, 8162 CK Epe, T 0578 61 21 38, E wplink@planet.nl
- ***c8 Militaire muziek:***
  mr. R.A. Schimmel, Jan Muschlaan 242, 2597 VE Den Haag, T 070 324 65 68, E schimmel242@zonnet.nl
- ***c9 Militaire genealogie:***
  drs. J.P.C.M. van Hoof, E info@marsethistoria.nl
- ***c10 Vuurwapens en geschut:***
  G.D. Klein Baltink, Vordense Binnenweg 49a, 7231 BB Warnsveld, T 0575 52 91 56, E gdkb@wxs.nl

Nederlandse Vereniging voor Militaire Historie

Mars et Historia

Nederlandse Vereniging voor Militaire Historie

De Nederlandse Vereniging voor Militaire Historie, opgericht op 20 augustus 1966 en erkend bij Koninklijk Besluit van 14 juni 1968, is er voor allen, die zich verdiepen in de geschiedenis, tradities, uniformen, emblemen, wapens en onderscheidingen, en het ceremonieel van militaire en semi-militaire organisaties, meer in het bijzonder die van Nederland en de (voormalige) overzeese Rijksdelen.

Ereleden
M. Botma †, drs. B.G.J. Elias, F.J. van Lier †, H. Muller †, drs. J. Nuis

Lid van Verdienste
T.L.D. Postma

Bestuur
Drs. R. de Winter, voorzitter
Mr. W.J. Zaagman, vice-voorzitter
H.A. Bresser, secretaris
Dr. W.L.M. Adriaansen, penningmeester

Mevr. M. Groen
Dr. L.Ph. Sloos

Secretariaat:
Nijverdalseweg 97
7461 TC Rijssen
T 0548 52 23 42
I www.marsethistoria.nl
E info@marsethistoria.nl

Lidmaatschap
De jaarcontributie voor 2012 voor leden die geen machtiging tot inning hebben verstrekt, bedraagt € 35,00 (buitenland € 37,50), over te maken op rekeningnr. (Rabobank Amersfoort) 1478.89.537 t.n.v. Mars & Historia (buitenland BIC is RABONL 2U en de IBAN NL 44 RABO 0147 8895 37).
Leden die een machtiging tot inning hebben verstrekt krijgen een korting van € 2,50.

Ledenadministratie
Dr. W.L.M. Adriaansen
Grote Spie 67
4819 CN Breda
T 076 541 20 54

I www.marsethistoria.nl
E info@marsethistoria.nl

Niederländ. 2. Kürassier-Regt.
1812.

Infanterie de Ligne.